

Linaa Sogn i gamle Dage.

Ved EDV. EGEBERG.

(Fortsat).

XVI. Linaa Kro.

At Linaa By fra de ældste Tider har haft sin Kro kan betragtes som givet. Den er jo Sognets Midtpunkt og ældste Bebyggelse, de andre Byer er, hvad Navnene da ogsaa siger, kommet til senere. I den laa Kirken, som hele Sagnet søgte, Søndag efter Søndag gennem Aarhundrederne, for at hente Opbyggelse, blive skriftet, nyde Nadveren, faa Børn døbte og Kirkekoner indledede, yde Offeret, høre Prædikestolens og Kirkestævnets Bekendtgørelser, gøre Aftaler af forskellig Art, blive absolverede for grove Forgaaelser, spændes i Gabestokken osv. Og mod Kirken gik da ogsaa Bryllupstogene og Ligtogene. Det er, saa at sige selvfølgelig, at der ved Siden af det kirkelige Midtpunkt maatte rejse sig et verdsligt. Det var ret nødvendigt, i al Fald behageligt, at man paa en lang Kirkerejse — Sagnet var jo dengang stort og især langstrakt: der var ca. 2 Mil ude fra Lysbro og til Møllerup østre Skel — kunde ty ind et Sted, hvor man kunde blive legemlig opstrammet efter den aandelige, ofte langstrakte Bispising i Kirken, sætte Hest og Vogn ind, trøste sig ved en Stob Øl eller nogle Glas Brændevin efter Absolutionens Skærsild og Sorgen ved Graven, spørge Bynyt osv.

Endvidere kan som et væsentligt Argument for Kroens Betimelighed netop paa dette Sted anføres, at i Linaa krydsede to stærkt befærdede Adelveje hinanden: Skanderborg—Viborg og Aarhus—Ringkøbing. Den første, som sidst havde passeret Bomholtshule, Raaballe Skov og Fælleden i Syd, stak ind

i Byen gennem det søndre Led: Knopledet og forlod den ud forbi Hjortegaardene og Enggaardsbækken gennem et Led i Nord, hvis Navn ikke er bevaret, og snoede sig videre gennem Skellerup til Resenbro, hvor den passerede Broen over Guden. Den anden kom, efter at være gaaet over Bækken fra Bjarup Mose gennem Mollerup ind ad det østre Led: Tornleddet og fjernede sig i Vest gennem Vesterled og fortsatte gennem Haarup ad Silkeborg til, hvor ogsaa den passerede Guden.

Ad disse Veje gik altid et stærkt Træk af Vandrende, Trækkende, Kørende, Ridende. Og der var i de Tider stærkt Brug for Bedesteder, mere end nu, da Damp og Benzin leverer den meste Drivkraft til Befordring, og man paa en Dag kan rumle eller suse fra Gjedser til Skagen. Da var Dagsrejserne korte og Kroerne velsete med Bænke og Senge, Mad og Drikke til Mennesker og Stald, Havre og Hakkelse til Bæsterne.

Og ved dette Træk af Rejsende: Udensogns fra fjærne Byer og Landsdele og vel ogsaa ofte fra andre Lande, fik Kroen, især for Byens Folk, en øget Tiltrækning; man spurgte der Udensogns-Nyt. Aviser var jo i de ældste Tider ukendte og i det 17de og 18de Aarhundrede en sjælden Vare, kun ganske enkelte — i al Fald paa Landet — holdt dem. Kroen gjorde det af for Avis. At Nyhederne ofte stammede fra ret plumrede Kilder, og at enkelte, lidt for tørstige By-mænd tilsatte dem for rigeligt med Drikkevarer er jo en Sag for sig.

I dette Vejkryds laa altsaa Linaa Kro, midt i Byen, paa dens »Gade« — Navnet paa den oprindelig aabne Plads mellem Gaardenes store Rundkreds — sydøst for sin gamle Kampestens-Nabo Kirken.

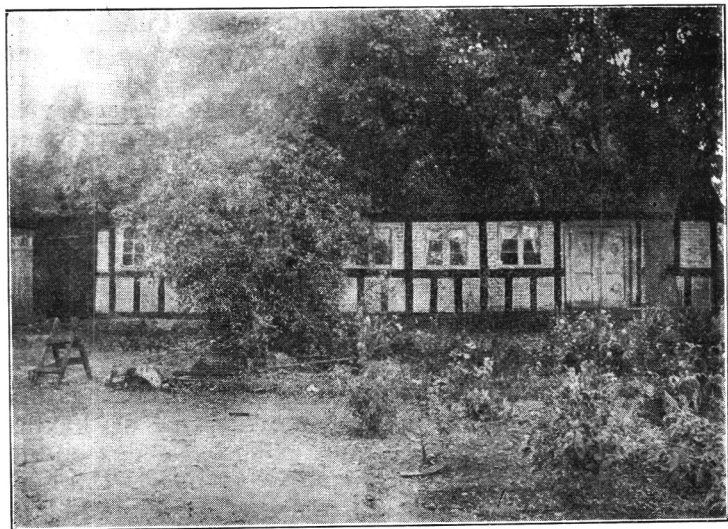
Blandt dens Naboer maa ogsaa nævnes den store Gadedam — som nu desværre er udfyldt — der har spillet en stor Rolle i den gamle Landsbys Liv som Vandingssted for Høveder og Bæster, Soppedst og Isbane for Byens Børn og Svømmeplads for Gæs og Ænder osv. — den lille muntre Bæk, som Vognene overskred uden Bro, og Fodgængere ad »Bække-trær« (Gangbrædter med lidt Rækværk ved den ene Side) og

over hvis hvide Sand legede Hundestejler og andet Smaakram — og to Bybrønde med herlig klart Vand, satte af Kampesten — den ene i Nord, og den anden i Vest — og hvor Koner og Piger gennem Aarhundreder med Spande og Kedler har hentet til Husbrug og samtidig faaet sig mangen god Mundfuld Bynyt. Af dem har sikkert ogsaa Kroen trukket Vand op til Bæster og Mennesker. De er nu begge tilkastede, ligesom Dammen. Den Slægt, der nu lever om Kirke og Kro i den gamle By har faaet mere end Dam og Kjelder og andet, der talte smukt og varmt om den svundne Tid, til at forsvinde.

Kroens Udseende har sikkert ikke vekslet stærkt gennem Aarhundrederne. Ligesaa lidt som Byens andre Gaarde gjorde det. Den var, som de fleste af disse, en firlænget Bindingsværks-Bygning, hvori de tre Udlænger var sammenbyggede, og Isterraden — selve Krohuset — laa for sig selv, i Øst og Vest som Kirken. Og den fandtes i denne Skikkelse, da en ung Mand, Peter Jensen, i Halvtredserne, købte disse Ud-huse og satte dem op som Mølle nede ved Aaen lidt vest for »Mølvad«, hvor altsaa en Mølle — som der ikke findes allerringeste skriftligt Vidne om, og som kun lever Mindets Liv i ovennævnte Ord og Navnet paa en Gaard i Linaa — den østligste — der endnu hedder Møllegaarden — engang har ligget. Møllen, som rejstes af den gamle Kros svære Egetømmer er ogsaa borte — den brændte i Halvfemserne — og det i Byen tilbagestaaende Krohus er — for ikke længe siden — nedrevet. Men jeg er saa heldig at kunne bringe Billede af baade dette og Møllen.

Det første Kromands-Navn, jeg har stødt paa, er Jens Hansen Worms. Det findes i »Jyske Tegnelser« for 1641 — altsaa i Christian IVs Tid. Det meddeles her, at han faar Bevilling til at holde »Kroer for vejfarende och for den gemene Mand« mod at svare den sædvanlige Accise og erlægge denne og den sædvanlige Forpagtningsafgift — 6 Rdlr. — paa Slottet til Lensmanden — Slottet er Silkeborg og Lensmanden der paa dette Tidspunkt Frederik Urne — og

han maa »ingen drich, være af huad naffn det och haffuer«, udskænke paa Helligdage »eller naar predichen holdes«. Kromanden kaldes i Bevillingen Orm — andet Steds staves det Orumb — men denne Stave-maade er sikkert at opfatte som et Forsøg af Ting- eller Herredsskriveren paa at vise sig som den dannede Mand, der ikke vil prostituere sig med et »Worm«, der jo er den jyske Udtale af Orm.

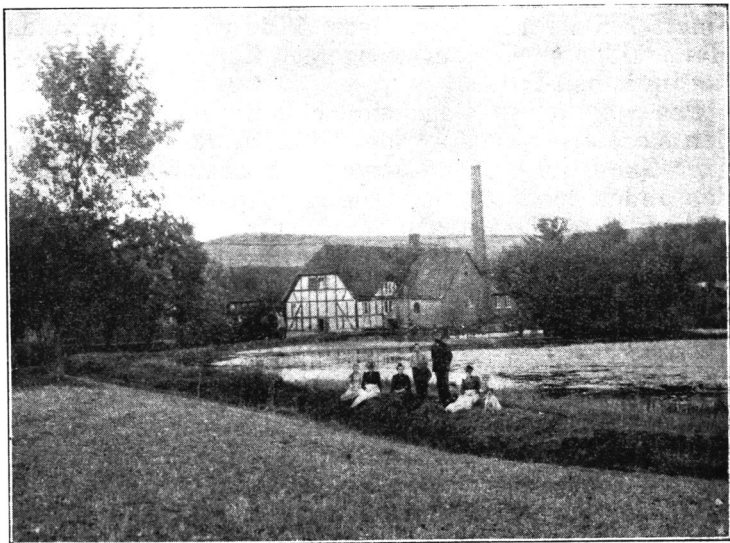
Kroens Stuehus.

Hvorfra han stammer, ved jeg ikke, men det kan have nogen Sandsynlighed — Navnet er jo ret sjældent — at der er Familieforbindelse mellem ham og den Slægt i Aarhus, der frembragte Mænd som den berømte Ole Worm, Skolemanden Worm, Præsidenten i Ribe o. fl.

Worm-Navnet har jeg imidlertid truffet i Linaa og Egnene deromkring tidligere end 1641. Og da Slægten synes at have været stor og anset, vil jeg lidt nærmere omtale dette.

Det er en Dyrvogter (Skovrider) Hans Worm, det her drejer sig om. Han synes at have været en Mand,

der var i baade »Ry og Røgte«. Han optræder første Gang 1616. Han nævnes da i Silkeborg Lensregnskab — under Lensmand Christen Holch — som Dyrvogter i Lysgaard Herred »i Sierup boendis«. Herfra forflyttes han imidlertid i 1618, til Linaa Sogn. Der bliver der bygget til ham et nyt Hus, paa en »ganske aaben Plads i Skoven«. Jeg gætter paa Nylykke. Det

Linaa Mølle (set fra Øst).

har været et ret stort Hus, da der medgik 84 Traver Halm til Taget. Sin Bestalling som Dyrvogter faar han først her i 1623.

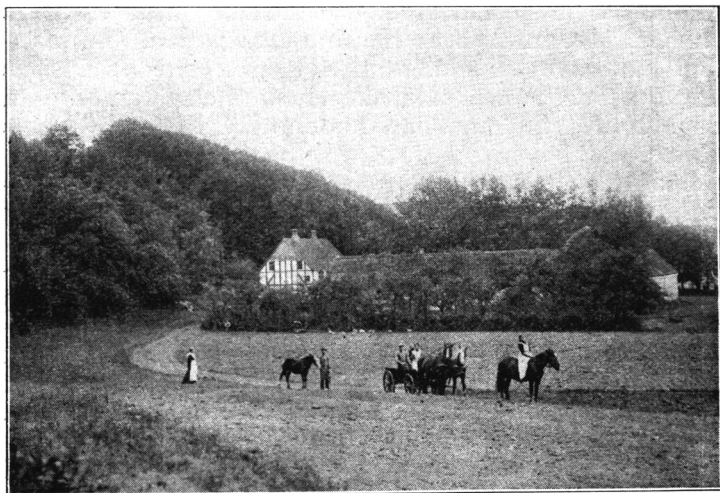
Han har i økonomisk Henseende været ret stærkt om sig og har sikkert været velstaaende. Han sælger i 1622 10 Sider Flæsk til Slottet (16 Daler) og har i 1625—26 11 Svin paa Skoven. Han har fæstet Kongens Part af Skanderup Kirketiende, tre Engstykker ved Gjærn, hvoraf det ene hed »Mølkjær« og en »liden Haffue kaldet Studhaffuen«. Han synes foruden

sin Løn som Dyrvogter — paa dette Tidspunkt i Reglen »Pending 16 Daler. Til Kost i Pending 48 Dal. Til Hofklædning i Pending 10 Dal. Haffre 45 Tdr. 5 Skp. Hø 12 Læs. For 10 Læs Strøelse 6 Dal. — at nyde en Gaard i Næsett (Nisset), som bl. a. har Skov til 80 Svin, og et Skovskifte i Linaa til 40 Svin. Skoven i Linaa bortskifter han dog senere med en Gaard i Gjærn, »som Hans Nielsen iboer«, og som har »skyldet« aarlig 2 Ørte Rug, 2 Ørte Byg, 1 Ørte Havre, 2 Tdr. Smør, 1 Svin, 1 Lam, 1 Gaas, 4 Høns og 1 Fødenød. Han skifter med Kongen og faar Gaarden paa Livstid »quit och fri«.

Paa sine ældre Dage sidder han tillige inde med den store Overgaard — som ogsaa kaldes Gandisgaard eller Gandsisgaard — i Linaa. Han har maaske faaet den tildelt som Dyrvogterbolig i Stedet for Huset i Skoven, i al Fald nyder han Gaarden ogsaa efter at være afgaaet som Dyrvogter (1642) til sin Død. Det var en Godbid. I Silkeborg Slots Jordebog af 1650 — et af de Aar Hans Worm har Gaarden — er den sat til Helgaard med $4\frac{1}{2}$ Tdr. 1 Fjdk. 1 Album Hartkorn og i Ydelse 6 Skpr. Rug. 4 Skpr. Havre. 1 Ørt 4 Skpr. Byg Gæsteri. 1 Svin. 1 fed Ko. 20 Æg. 2 Tdr. 4 Sk. Leding. Den har desuden som Tilliggende 4 Gadehuse. I Matrikullen af 1664 er den ansat til gl. Hartkorn 5 Tdr. 4 Skpr. 2 Fjdk. 1 Alb. og nyt do. til 6-1-3-0-. I 1688 er Hartkornet 4-5-1-1. Ydelsen i Landgilde vedbliver at være omtrent den samme. Jeg er omstændelig i disse Opgivelser, fordi vi senere faar en hel Del at gøre med denne Gaard. Den laa iøvrigt i den nordre Side af Linaa-Gaardenes Rundkreds, ligesom Præstegaarden, ved Vejen, der gik mellem disse to Gaarde ned over Aaen ad Voel og Skanderup til. Det var en firlænget Gaard med Stuehuset i Syd. Den er forlængst nedrevet og flyttet ned i Dalen under Skoven, hvor den nu kaldes Linaa Storgaard. I dennes Stuehus sidder endnu Tømmeret fra Overgaarden.

Alt, hvad der hidtil er anført om Hans Worm, kan vel nærmest skrives paa Ryets Konto. Men der er altsaa ogsaa opbevaret Ting, der maa noteres paa Rygtets.

I 1616 er han blevet anklaget for sløjt Tilsyn med Skoven, at han har set igennem Fingre med ulovlig Skovhugst, ja, han er endog mistænkt for at have haft en Aktie med i dette Foretagende: en fældet Eg. Chr. Holch faar Ordre til at forfølge Sagen »haar-delig«. Denne synes dog foreløbig at blive bragt ud af Verden, men Christian IV er her, som overalt, nidkær i sin Retfærdighed. Han finder ikke, at Hans

Linaa Storgaard (set fra Øst).

W. har rensat sig tilstrækkeligt, og Kronens Tjenere »skal være uden Mistanke og Suspicion«. Hans Besoldning skal foreløbig tilbageholdes. Hans W. klarer imidlertid for sig. Det hedder nemlig i et senere kgl. Brev til Chr. Holch, at »den Dyrvogter Hans Worm anlangendes, som I tilforn haver fanget Befaling om hans Besoldning indtil videre Beskien at anholdt (tilbageholde), saa er vi naadigst tilfreds hans Besoldning hannem igien at mue (maa) bliffue følgagtig (udbetales) effterdj den Sag, hand kom udj Mistanke for till Herredstthing och Landstthing er saa vit ageret,

at han iche dermed wider kan komme«. 1629 slipper han ikke saa let. Da er han noteret paa Slotsregnskabets Sagefaldsside for Slagsmaal med en Kvinde, hvilket koster ham 9 Mark. Og i 1630 har han igen været paa Krigsstien med en Dame og maa denne Gang bøde $1\frac{1}{2}$ Mark. I 1636 har han atter Ærinde i Tinget, men denne Gang er det dog paa hans Kones Vegne. Hun har nemlig købt noget Sølv paa Ry Marked af en Person, som ikke kunde gøre Rede for, hvor han havde faaet det fra. Det er altsaa en Slags Hæleri, Madam Worm har indladt sig paa. Om Manden har været vidende om Sølvets Forhistorie, siges der ikke noget om. Maaske er han helt udenfor den Sag. Imidlertid maa han bøde med 2 Køer til Slottets Kasse.

1651 lever Hans Worm endnu. Han ånføres nemlig det Aar i Silkeborg Slots Jordebog som Ejer af Gaarde i baade Linaa og Gjærn.

Den foran nævnte Jens Hansen Worm sidder altsaa siden 1641 som Kromand i Linaa. Han er Søn af Dyrvogteren. Krogaardens saavel som Gandisgaardens Herskab har maaske allerede dengang været Fru Vibeke Thott¹⁾. Silkeborg Slots Jordebog af 1661 siger i al Fald, at begge Gaarde »ehr aff hans Kong. May. bortskiødet« til hende.

Kroens Hartkorn angives i Jordebogen for 1651 til 1 Td. 5 Skp. med en Afgift af $\frac{1}{2}$ Ørte Rug, 1 Ørte Byg, 6 Skpr. Havre, 1 Otting Smør, 1 Brændsvin, 2 Høns, 20 Æg, 6 Skilling dansk. I 1658 er Landgilden steget til 1 Ørte Rug, 1 Ørte Byg, 6 Skpr. Havre, 1 Fjdg. Smør, 1 Brændsvin, 4 Høns, 2 Snes Æg, 6 Skilling dansk, 1 Gaas, 1 Lam, 3 Læs Ved, 5 Skilling Leding. Og der avles det Aar 30 Traver Rug, 40 Tr. Byg, 16 Tr. Havre. Besætningen er 7 Heste og Hopper, »14 støcker aff Kiörd ock andet fæ tilhaabe«, 20 Faar.

Jeg har intet kunne opspore om Jens Worms Liv og Forhold, kun det ganske betydningsløse, at han i

¹⁾ Vibeke Thott. Af Boltinggaard-Linien. Datter af Corfitz Thott til Sanderup. Gift med Holger Rosenkrantz til Orup. Død 1658.

1646 faar en Anpart i Skanderup Korntiende og i 1648 svarer 2 Rdl. i Accise. Heller ikke dette, at han efter Faderens, Hans Worms Død faar Gandisgaarden i Hænde giver noget egentligt Tillæg til vor Viden om ham. Han synes da ogsaa at have haft den kun ganske kort. Han maa nemlig være død inden 1662, thi dette Aar er hans Enke Anne Bertelsdatter — som vist er Datter af Bertel Rasmussen, Linæa, som i Midten af Aarhundredet af og til nævnes som »Cannicke Skovfogitt« .d. v. s. havde Opsyn med Universitetets Skove i Linæa — og Søn Bertel Jensen Worm ude med en Stævning til Rasmus Solgaard, hvem vi senere skal høre nærmere om.

Enken sidder altsaa nu, ligesom tidligere den afdøde Mand, inde med baade Kroen og Overgaarden. Det ser dog ud til, at hun og Sønnen har styret i Fællesskab.

Hvorledes Familiens Formueforhold er, er det ikke saa let at faa et Skøn over. At der har været udestaaende Penge at inddrive, ses af ovennævnte Stævning til Rasmus Solgaard. Der kræves ogsaa af tidligere Kromand i Silkeborg Christen Jensen, 80 Rdlr. Og Tingbogen siger, at han giver »ærlig og gudfrygtig quinde Anne Bertelsdatter, Sl. Jens Worms« Pant i en Gaard, han nu ejer i Riis.

Men der har sikkert ogsaa været en Del Skyld at klare. Worm-Slægten har, som saa mange Slægter den Gang ogsaa, haft sit sorte Faar. Jens og Anne har haft en saadan i en Søn, der hedder Morten. Denne Morten stævnes i 1667 i Linæa for »12 Rdlr. ringer end 10 Skilling«, og der fandtes intet i hans Bo til Dækning. Det er vel rimeligt, Anne her har maattet punge ud. Siden er samme Søn bleven gift i Skive med Enken efter Anders Nielsen: Christense Mogensdatter. Denne og hendes fem smaa Børn løber Morten fra »ingen ved hvorhen«, rimeligvis ud af Landet. Men inden han stikker af, har han, uden Konens Vidende, formøbet et Engskifte til 30 Læs Hø forat skaffe Penge, formodentlig til Rejsen. Og denne Forretning er blevet særlig kriminelt derved, at samme Stykke Eng i Forvejen var udlagt for Gæld

til »vellærde Mand Chr. Hansen Blichfeldt i Odder«. Det er vel sandsynligt, at Familien i Overgaarden har maattet træde til og bøde lidt paa Mortens uheldige Maade at skaffe sig Penge paa.

I 1669 tilskøder Anne Bertelsdatter Sønnen Bertel — han kaldes her Skomager Bertel Worm, hvilket jo kan tyde paa, at han paa dette Tidspunkt ikke har taget Del i Driften af Gaarde og Kro. Der er noget for mig uklart ved denne Tilskødning. Det kan se ud til at være en af Kannikegaardene — beliggende sydvest i Gaardenes Kreds — han har faaet, da han senere hen betegnes som Kanniketjener. Hvis saa er, maa hun eller hendes afdøde Mand have tilkøbt sig denne Gaard, ligesom de har erhvervet sig Overgaarden og Kroen som »jordegne« Gaarde. I Matrikulen staar Wormerne nemlig her som »Proprietærer« og ikke mere Kronen eller Wibeke Thott. Det kan dog ogsaa være Kroen, Bertel har faaet. Og jeg tør derfor ikke med Sikkerhed sige, om Kroholdet efter 1669 er i Annes eller Bertels Hænder. Men kun dette, at det i al Fald er blevet i Familien Worm.

Tilskødningen af Halvgaarden er i Tingbogen for 1669 refereret saaledes: »Anne Bertelsdatter Worm Sal. Jens Worms i Lenna skøder med hendes rette værge og kære Svoger (betyder her Svigersøn, da »Svogeren« var gift med en af Anes tre Døtre: Hedvig) hæderlig og vellærde Mand Hr. Jost Lauritsen¹⁾, Sogneherre til Gylling Kirke, en Halvgaard i Lenna til sin Søn Bertel Jensen Wormb med al sin Rettighed og Herlighed i By og Mark være sig udj Huse og Bygning, Ager og Eng, Skov og Mark, Hede og Fælle, Mose og Kjær, Fiskevand og Fægang, vaadt og tørt, Lyngslet og Tørveskiær«. Dette sidste er den sædvanlige Salgsformel.

I 1671 optræder en ny Mand i Wormslægten: Thomas Andersen. Han er blevet gift med en af Jens Worms og Anne Bertelsdatters Døtre. Hendes Navn er enten Ane eller Maren. Med disse to Navne

¹⁾ Just Lauritsen Aabye. Ordineret 1629. Jubellærer. Død 1683.

spiller Tingbøgerne nemlig Boldt, saa Maren snart er gift med Thomas A. og Ane med en Dyrvogter Jochum Christensen — som vi om lidt vil komme til at beskæftige os med — eller omvendt. Thomas Andersen er i al Fald Svigersøn og siges i 1671 at bo i Overgaarden. Han er maaske da Anne Bertelsdatters Hjelper i Bedriften der i Stedet for Sønnen Bertel. Hvem han er, og hvor han er kommet fra kan ikke afgøres. Men det kan se ud, som han er indvandret fra Aarhus og maaske har været Købmand der. 1679 foreligger der nemlig en Stævning ved Stadsprokurator Erick Jørgensen i Aarhus paa Thomas Andersen af Aarhus fra Eilert Staal, Lybæk, paa 1178 Mark 15 Skil. lybske med paaløbende Renter fra 1664. Thomas A. paastaar at have betalt med Leveringer af bl. a. Smør og Havre, saa der er Balance i Regnskabet. Sagen er imidlertid saa uklar, at Dommerne ikke tør afgive en Kendelse, før nærmere Oplysninger foreligger. Først efter et Par forgæves Stævninger af Thomas A. bevæges denne til at give Møde i Aarhus med to paalidelige Mænd i Følge og faa Regnskabet opgjort. Hvorledes dette spænder af, har jeg ikke undersøgt nærmere.

Ogsaa Købmand Peder Basballe af Aarhus har en Fordring paa ham. I 1671. Det er en Obligation, der lyder paa 217 Mark. Dens oprindelige Indehaver er ogsaa en Lybækker: »Jost Lucasen den junge«.

Ane Bertelsdatter synes at have haft svært ved at holde Rotterne fra Dørene. Saaledes ses det, at hun i 1671 bl. a. stævnes af Peder Mørck, Forpagter paa Søbygaard, tidligere Ridefoged paa Silkeborg. Han har 70 Daler tilgode hos hende. Det er øjensynlig Restancer fra hans Silkeborg-Tid, Ridefogderne stod jo ofte i Forskud for Ydelserne til Herskabet. Det drejer sig her om 33 Daler i Penge (vel sagtens konstant Laan). Kvartalskat, Lammepenge, Malt osv. Peder Mørck vil have sine Penge inden 15 Dage, ellers udpanter han. Paa Anes Vegne optræder i Retten hendes Søstersøn Jens Jostsen — sikkert en Broder til Præsten, der da, i saa Tilfælde, er gift med sit Søskenbarn (Helvig Worm) — og han fremlægger her hendes

skriftlige Indlæg, hvori hun kalder sig den »høytbedrøvede saa ganske forladt Encke« og beder Peder Mørch erindre, at han har faaet i Afbetaling — hun har altsaa dog faaet Gælden bragt noget ned — »2 Par Øxne« (til 60 Rdlr.). Hun dømmes imidlertid til at betale. Hun skylder dog endnu i 1672 Peder M. Penge, og der udnævnes fra hver Side 3 Mænd at mødes i Linaa og faa Sagen ordnet.

Under disse trykkende Kaar har hun saa maaske afstaaet til Thomas Andersen Overgaarden eller en Del af denne. Skovrider eller Dyrvogter Jochum Christensen Brou (dette sidste Navn er rimeligvis den jyske Udtale af Bro) bor da i Haarup. Dette ses nemlig af en Stævning, Herredsfoged Niels Gregersen i Gjærn paa dette Tidspunkt udtager mod Jochum B. for at have udtaget af et Bo i Linaa, hvortil Niels G. havde første Ret, en Jærnkakkelovn, 1 Seng, 34 Tdr. Havre m. m. — ialt for 77 Rdlr. 2 Mark. Til denne Svoger sælger Thomas A. den Gaard i Linaa, »hvori han bor«. Sandsynligvis er saa Jochum Brou flyttet fra Haarup og har forlagt sin Dyrvogter-Residens til Overgaarden. Og Thomas A. er flyttet ned i Kroen. Ane Bertelsdatter synes i al Fald nu kun at eje en Del af Overgaarden, idet Tingbogen af 1672 meddeler, at hun pantsætter den halve Gaard, »hun paabor« til sine tre Døtre for deres Fædrenearv: »300 Slette Daler«. I Retten optræder ved denne Lejlighed Sønnen Bertel, Thomas Andersen og, som Døtrenes Lavværge Præsten Laurids Jostsen, nu forflyttet til Alling. Det kan se ud, som det har været ret nødvendigt for Døtrene og deres Mænd at sikre sig med dette Pant, thi i 1674 optræder der atter en Rykker hos Ane Bertelsdatter: Søffren Jensen i Møllerup. Han stævner for Gæld »Per Jensen Kræmer, Kristen Kromands Enke, Johanne Piersdatter, hendes datter bergit Christensdr. med des Lauverge« og endelig Anne Bertelsdatter »med Lauværge, børn och medarvinger Bertel Jensen Worm oc deres lauverge« osv. hele Familien efter »Anne bertelsdr. udgiffen breff och forpligt 1665 110 Rdlr. Slet«. Heldigvis er der blevet Forlig ud af det i »goud wenlighed for got folcks for-

bøns skyld, saa och for goed gammel venskab hand haffuer hafft med Anne Bertelsdatter«. Gælden er blevet nedsat, men hun skylder dog fremdeles 80 Slet Daler, som skal betales i to Terminer; 40 Rdlr. til »førstkommende Snapsting, naar man skriffuer 75 og den anden $\frac{1}{2}$ part til Snapsting, naar man skriffuer 76«. Uden Renter.

I 1673 ordnes endnu et Pengeanliggende, som vedrører Overgaarden, men Anne Bertelsdr. nævnes nu slet ikke. Jochum Brou giver dette Aar Præsten i Alling Fuldmagt til at give Thomas Andersen Pant »udi vores halffue Gaard i Linaa« for en Gæld fra afdøde Jens Worms Tid, »Tredieparten nemlig af den halve Gaard, som er tilfalden ham efter Sal. Jens Worm met sin kiære Hustru Maren Jensdr.«. Det gælder 22 Rdlr. 1 Mark som Thomas Andersen engang har forstrakt Jens W. med.

Anne Bertelsdatter ejer øjensynlig endnu den halve Del af Overgaarden, men sidder vist i smaa Omstændigheder, maaske Fattigdom. I al Fald tyder det ikke paa gode Kaar, at hun i 1674 stævnes af Kirkeværgerne for en »Kirkestig« — $15\frac{1}{2}$ Al. lang — som hun har skullet levere Kirken, men ikke fremskaffet. Den vurderes til 4 Rdlr.

Samme Aar lovbydes Halvdelen af Overgaarden — »med dens tilliggende Gadehuse beregnet paa 14 Bindinger, staaende paa den søndre Side af Gaaeden« (Gaden) — og med den sædvanlige Salgsformel. Den indbydes af den tidligere omtalte Herredsfoged Niels Gregersen, Gjærn, og han betaler med »Sølf Penge« »fyldest och fuld verd«. Lovbydningen er sket ved Jochum Brou, saa det er rimeligvis den Halvdel, han og de to Svogre ejer, der er afhændet. Niels Gregersen beholder Gaardparten til 1677, da den sælges til Hagen Johansen i Ry Mølle. Denne lader ved denne Lejlighed Gaarden syne af fire Mænd — to fra Linaa: Bertel Rasmussen og Jens Pedersen og to fra Haarup: Laurids Nielsen og Jens Sørensen — Tinget har »opmeldt dem dertil«. Man faar ved dette Syn et Indblik i Overgaardens og dens Huses Beliggenhed. Der tales om den nordre Side af Stuelængen, som vender ind

mod Gaarden, om dennes »Udskou« (Udskud) baade i Nord og Syd. Der nævnes det nordre og vestre Ladehus og »Fæhuset« mod Øst. Men Synet giver ogsaa et Begreb om, hvor forfalden Gaarden paa dette Tidspunkt har været. Stuehuset mangler »Meldskjel« (Skillerum), Storstuen har 18 »brøstfældige« Vinduer osv. Ogsaa »det lange Gaadehus, staaende syden i Byen« er elendigt. Af dets 22 Fag er 14 faldefærdige. Den hele Reparation vil koste 148 Rdlr.

Efter forskellige Transaktioner Worm-Slægten imellem, som det vil være for vidtløftigt og unødvendigt og da for Resten ogsaa meget vanskeligt at faa fuldt Rede paa, lovbydes en Femtepart af Gaarden i 1680. Denne Gang af en Per Justesen — vel sagtens nok en Broder til Præsten i Alling — for Jochum Brous Enke i Nibe, og Laurids Justesen paa egne og Hustrus Vegne. Af denne Femtepart afhændes dog kun Præstens Del, men til Hagen Johansen, som altsaa derved bliver Gaardens Hovedejer. Senere har han eller Slægten vel overkommet Resten.

Vi vender nu tilbage til Kroen.

Om denne hører vi saa at sige intet, egentlig kun et Forbud fra Niels Gregersen mod ulovlig Brændevinsbrænding og Udskænk, som griber ind i Kroens Privilegium. Da Thomas Andersen bliver Kromand, begynder Kroen at faa Historie.

Thomas A.s Krobevilling foreligger først i 1675, og den konfirmeres af Cancelliet i 1681. Han faar Lov at holde »Kroe med Udtapning af Øll, Miød, Brendevin oc Tobak udj Linaa Sogn oc Bye for dend Reysende oc hvem det ellers behøfver, hvorfor hand hafver aarligen oc til Aarets Udgang at betalle til Amtsskriffveren Oluf Nielsen efter sin udgifen forplickt oc bref, Saa frembt hand det fremdeles vil niude oc beholde hvilche andgaar oc begynder Ano 1675 och til Aarsdagen Ano 1676. Och det saa aarlig. Forbiu-dendis alle och enhver i Lenne Sogn och bye han-nem herudi at hindre eller udj nogen maader nogen forfang at gjøre under straf som Consumptionsforordning derom melder. Hvorefter de vedkommende viide

sig at Rette och for skade at tage vare«. Bevillingen er undertegnet af Ebbe Gyldenstjerne.

Denne Tilladelse giver jo Kromanden et fast Grundlag under sin Virksomhed og et godt Rygstød, hvor det gælder Indgreb i hans Næringsvej. Og slige er ikke længe om at melde sig. Kort efter, at han har slaaet sig ned ved Disken i Linaa Kro, lader han en Kvinde indstævne for ulovlig Krohold. Hun hedder »Anne Grønbeckes«, er vanfør og »til huse hos Bertel Rasmussen i Lenna«. Vidnerne Erik Jørgensen og Christen Nielsen forklarer, at hun »haffer holdt Croer och Thapperj, nemlig Øl fal for penge, uanset Thomas Andersen i linna Croe och Thapperj der i byen skal være forunt«. En har hentet hos Anne Grønbecks »thou Kander Øl for hver Kd. 6 Skilling«, en anden »et Stob Øl for 3 Skilling«. Kong. May. Amtskriver Oluf Nielsen i Dronningborg, Silkeborg og Mariager Amt ved sin Fuldmægtig Christen Jensen paastaar, hun skal betale 10 Rdlr. inden 15 Dage, ellers »Indvisning med Navn og Vurdering«. Bertel Rasmussen, mener han ogsaa, bør idømmes en Bøde, fordi han har »understanden samme Ane Gr. met husverelse at forsyne«. Præsten i Linaa — Jakob Fogh — mener, som det synes, at ville bedre lidt ved Anes Sag ved at foreholde Retten, at hun er vanfør. Men hertil svares, at den, som har Kræfter nok til at begynde med Tappen og Krohold, maa ogsaa kunne svare Afgift deraf. Ane dømtes til de 10 Rdlr. Bertel Rasmussen slipper. Han frasiger sig nemlig »med Ed och opragt Finger« al Lod og Del i Anes Tapperi.

1677 er Thomas A. ude efter en Smugkro i »Krudhuset« ved Resenbro. Det er ogsaa en Kvinde, det her er galt med. Hun bor ved en stærkt befærdet Adelvej, hvor der kommer mange tørstige Folk, og hun har ikke kunnet modstaa Fristelsen til at sælge af det gode Randers Øl. Mellem dem, der har smagt paa dette er ogsaa Thomas A.s Svoger Jochum Brou. Og i 1699 har Anders Svendsen i Linaa, som tidligere har været omtalt i disse Afhandlinger, været ude i ulovligt Krohold.

Jeg har her nævnt blot de Tilfælde, da Sagen er

kommen for Retten, der har sikkert været mange flere, men som bilagdes ved hjemlig Mægling.

At Thomas A. af og til har noget svært ved at faa sit Tilgodehavende ind, kan jo ikke undre. Ikke alle, der bliver bænkedes ved Krostuens Skive, er lige solide Betalere. Jeg skal her omtale kun et Tilfælde, hvor det er en af det lille Landsbysamfunds remarkable Mænd, det drejer sig om: Degnen Christen Lauridsen. Denne er altsaa kommen til at skyldes Kromanden for Øl og Brændevin, han har nydt i dennes Hus. Hans Hukommelse maa have været noget kort og utilstrækkelig, hvor det gælder Drikkevarer, thi han nægter i Retten »ved den højeste Gud och Sallighed med Oprackte finger«, at han skylder »hverken Skilling eller Skillings Værdi«. Et Par Linæe Mænd søger imidlertid at hjælpe paa hans svigtende Erindring, idet de fortæller for Skranken, at de har drukket med ham i Kroen — den ene en to-tre Gange, den anden tit og ofte — og Degnen har intet betalt. I Sagen optræder ogsaa Pigen i Kroen, Sidsel Nielsdatter, og hun meddeler, at hun mange Gange har været sendt til Degnen for at »fordre Penge af hannem fra Thomas A.« Hun har desværre aldrig truffet Degnen selv, men hans Kæreste, der dog vedgaar Gælden, men tilføjer affejjende, »at de var Thomas A. int om 24 Skilling skyldig«. At Skylden har indskrænket sig til denne ringe Sum, er dog ikke sandsynligt, da Sagen er gaaet til Retten, og Thomas A. her selv forklarer, at Degnen undertiden »er hemmeligen ganget af hans Hus«, det vil sige har flere Gange lusket sig bort uden at betale, hvilket jo ikke sætter den Kirkens Mand i noget gunstigt Lys. Kromanden paastaar Degnen hjemfalden til Udpantning. Sagen gaar dog i Orden ved Mægling fra Jochum Brous og Jens Andersens Side, saa Degn og Kromand klasker hinanden i Haanden og slutter Fred. Fredsbetingelserne kendes dog ikke.

Jeg har foran bemærket, at en Kro, der som Linæe laa, hvor to Adelveje krydsede hinanden, og i en Kirkeby, altid var stærkt besøgt. Jeg vil her tilføje, at den sikkert ogsaa har været Skuepladsen for mange

livlige Optrin, ja, for mange raa og voldsomme. Desværre staar Lykkens Galosker ikke længer fremme til Brug, saa man kan stikke Fødderne i dem og gøre Rejser til en fjærn Fortid. Mundtlig Overlevering om, hvad der kunde foregaa i de gamle Kroer for Aarhundreder siden, har jeg ikke truffet, kun den skriftlige fortæller lidt her, og i Reglen kun et Sted, og hvor det gælder det raa og voldsomme. Stedet er Tingbogen. Det er da ogsaa den, der fortæller om slige Optrin i Linaa Kro. Heldigvis — kan man vel sige — har jeg fundet kun et af disse. Det er fra 1696, i den gejstlige Justitsprotokol, og det er ikke særlig ondartet, men det giver i al Fald et lille Indblik i en vis Side af Datidens Kroliv. Og desuden i dens Rettergang og andre af dens Forhold. Jeg refererer derfor ret udførligt:

Det er tredje Søndag før Paaske. En Mand »navnlig« Carl Rosen har været Gæst i Kroen — efter Gudstjenestens Slutning — og der været Genstand for en Behandling, der faar ham til at indgive en Klage til Hofjægermester de la Roche, Nygaard. Hvorfra Carl Rosen stammer, kan jeg ikke oplyse, maaske er han adelig og født »hinsidan« Sundet, Navnet lyder baade fint og svensk. Jeg kan kun oplyse, at han paa dette Tidspunkt har Ophold paa Lavengaard, der da ejedes af den Christian Fischer, som senere blev dømt som Vildttyv. Hr. Rosen kaldes andetsteds for Hr. Fischers »Fuldmægtig«. 1695 optræder han — iflg. Kirkebogen — som Fadder for Degn Joen Olufsens Datter Johanne. Den ovennævnte Klage, som gaar videre til »Oberförster och Vildt Mester ædle Christopher Elias von Hynitsch«, lyder med Hr. Rosens Retskrivning saaledes:

»Høi og Velbaarne Hr. Hof Jeger Mester de la Roche gunstige Velynder. Jeg nødis ved denne Occasion og lejlighed Velbaarne Hr. Hof Jeger Mester, huad sig med mig har tildraget efter deres afrejse til Kiøbenhafn at notificere referere adt jeg fire Ugger før Paaske som var en Søndag efter Gudstjenestes forretning kom udi Thomas Andersens Huus udi Lenaa een og anden affaire med Posten at forrette, huor

Jeg mig en stunds tiid eller tou opholdte. Imidlertid kom Een af Skytterne ved nafuen Peter Jacobsen, der tilforn har tient hans høigræfflig Exellentse Grev Friis og er Laurits Hansens Skouriders Suoger, som Velb. Hr. Hof Jegermesteren formedelst hans uloulig skytteri har med at bestille, mig med een og anden Ord, uden raison, i mange gotfolkis præsentz, inportune begegnet uactet alt dette lod jeg saa passere andseende hands skrøbelighed, i huervel hand altid med Ordene truet ei agtendis huorfor, dog sijgendis at Jeg noget om slig uloulig skyttere, huorfor hans Suoger er andgiffuet skulde om hannem haffue sagt, det lod Jeg alt gaa forbi, men paa det siste kunde hand ei — — (utydeligt) huad hand hafde i sinde, thi huad hiertet er fuld af løber munden offuer, tog dermed sin bøsse, drog hannem op sigende Nu skal du see, huad det betyder, og ville saa klæmt til, men efftersom der vare mange Gotfolk hos, blef hans onde forsæt forhindret, at den icke fick sin — — (utydeligt); Iblandt huilke var en Studiosus - ved naffn Claus Orumb (Worm), Søren Sørensen, Konen og Manden i Huset og andre flere, som Jeg egenlig die-ris nafen ei kand memorere og bad dennem huad passert Være at drages til minde paa det Jeg sligt, som paa Morderiske Viis er giort, dog den ei fick sin fremgang lige hordt at æstimere som det var giort paa behørige Steder efter Loven at fremdrage. Man ei i denne Post vil forbigaae Velb. Hr. Hof Jeger Mester; ei heller hans ulykke at begiere sligt udi Velb. Hr. Hof Jeger M. disposition at saadant motte i tide forebygges, paa det mange Gotfolck som for huis interesserate er skeed, ei skulle herefter af hannem rammes og faae en ulykke efter hans store trudseler, som skeed er; Troer Jeg derfor Velb. Hr. Hof Jeger M. kand gjør en reglement herudi, paa det mand ei skal haffue Aarsag sig paa høire stæder at beklage. Ellers passeret intet notabelt, mens befaler Velb. Hr. Hof Jeger M. Guds den høistes protection og mig udi hans gode affection recommanderer forbliffuer Velb. Hof Jeger M. tjenstvilligste Tiener Carl Gustaphus Rosen«.

Hovedsagen i dette Dokuments knudrede Indhold: Gengivelsen af Optrinet i Kroen er det nogenlunde let at faa Rede paa. Værre er det med Resten. Men Meningen er dog vel den, at Rosen ønsker det af ham beskrevne Attentat bedømt som et udført Drab. Dog ønsker han ikke »Gærningsmanden« i større Ulykke, kun bremset, saa han ikke skal gøre Fortræd andetsteds i Fremtiden.

Da en af de Personer, som Rosen inddrager i Sagen, er Studiosus, behandles Krostueoptrinet ogsaa ved den gejstlige Ret. Det er derfor, som ovenfor nævnt, den gejstlige Justitsprotokol, vi her maa gaa til.

Rosens Klage er ogsaa gaaet til hans høigrevlig Exellentz Hr. Greffue Reventlov(?) Og han og von Hynitsch sender saa Klagen til ovennævnte Ret. De ønsker »Hæderlige och Vellærde Claus Orumb« (Worm) — vel sagtens en Slægtning af de foran omtalte Wormer — som er den i Linæa boende Regiments-Kvartermester Lethmates¹⁾ Børns Informator, ligesaa Carl Rosen, »formodendis at finde Lauengaard« samt kgl. Skovrider Peder Jacobsen i Framlev afhørte. Retten sættes i Tulstrup Kirke d. 27. Juli 1696 præcis Kl. 9. Assessoren er »Niels Christensen Friis²⁾», Evangelii Tiener til Skorup och Tiulumb Menigheder og Proust offuer Giern Herrit«, Præsterne »Erich Thomsen³⁾ udi Giern« — som er Notarius og altsaa har nedskrevet Forhørene i Justitsprotokollen — Jakob Nielsen Fogh til Linæa-Dallerup og Laurids Justesen til Alling-Tulstrup.

Søren Lauridsen og Niels Jensen af Jaungyde har besørget Stævningerne. Paa Lavengaard er den blevet oplæst for og modtaget af Madam sal. Mathias Fischer — Chr. Fischers Moder — der sagde dem, at Rosen ikke

¹⁾ Det eneste, jeg har kunnet opdrive om denne Mand er en Indførsel i Kirkebogen for Linæa 1692, hvor der siges, at hans »Kiereste den vel- og dybædle Catharina Majoners (hans Hustru altsaa) døde efter Barnebyrd d. — — Febr.«.

²⁾ Niels Christensen Friis, Skorup-Tvilum. Ordineret 1661, født 1637, Provst 1692. Gift med Formandens Datter Ingeborg Nielsdatter Ferslev, død 1714.

³⁾ Erik Thomisen Aarhus. Ordineret 1672. Gift med Ingeborg Nielsdatter, vist en Datter af Niels Friis.

var hjemme, og hun vidste ikke, hvor han var. Hun vedlagde tillige den Bemærkning, »ai hun icke heller vilde haffue noget med den sag at gjøre«. De øvrige indstævnede Claus Worm og Skovrider Peder Jacobsen modtog deres Stævninger paa deres Bopæl, henholdsvis i Linaa og Framlev.

Glaus Worm forhøres først.

Han husker, at Begivenheden foregik en »Søndag effter Guds Tienestens forretning« og i Thomas Andersens Hus, men han kunde ikke sige, om det var »3 Ugger før Paaske eller ikke«. Lidt efter, at han var bleven bænket i Kroen, kom Carl Rosen til, og han indbød ham paa »1 Pot Øl eller 2 at dricke og blef de tilhuse ungefær 2 timer eller 3«. Paa Spørgsmaalet om, hvorledes det forholdt sig med det i Carl R.s Klage anførte om det ulovlige Skyttere og Trudslerne fra Peder Jakobsen, det skulde have affødt, erklærede Claus Worm, »at hand ei hørte et eneste Ord af Peder Jacobsens Mund enten om Hof Jeger Mesteren de la Roche eller om ulovlig skytteri af Laurits Hansen langt mindre om truselsord til Carl R.«

»Blef Claus Orumb fremdeles tilspurt om Skourideren Peder Jacobsen for den skyld icke hafde taget sin Byse og draget hannem op sigendes til Carl R. nu skal du see, huad det betyder og ville saa skut til; huortil Claus O. suarede, han saa vel at Schourideren tog en Bøsse og vende sig mod Døren, Imidlertid spurde Carl R. om hand vilde skyde hannem dermed, huortil Peder J. suarede og satte byssen, Gid Dieffuelen skyde dig, Gud skee lof, jeg har beder forstand, og vi har intet ont med huerandre at deele, og samme tiid kunde vi ei andet fornemme end de vare gode Venner og taledede gode Ord och drack skaaler med huerandre«.

Paa næste Spørgsmaal »om der var mange Gotfolk tilstede udi huset, som efter Carl R.s andgiffuende skulle haffue forhindret Schouriderens onde forsæt«, svarede Claus O. »at der gik vel folck ud og ind af Croehuset, som købte Øl og brendevin, men hand kiende dem ikke«. Han kunde her kun forklare, »at han saa Konen i Huset gick ud og ind at tappe og

forrette huis i Huset forfaldt, Manden i Husit saae hand icke i stuen«.

Da der ønskes Besked om, hvorvidt han var »tilstede i Husit fra den Tiid forskr. Personer samlede i Husit og skiltes ad og imidlertid saae og hørte alt huad imellem dennem passeret, som om hand siuntis de vare og skiltes gode Venner ad«, svarer han, »at hand var tilstede ald den stund de var tilhaabe udi forskr. Croehuus og imidlertid saae og hørte intet andet end udi de forrige Poster er indført og kunde ieke indbilde sig, at der var nogen Uenighed imellem dem, eftersom de tog venlig afsked med hinanden og gaf huer andre Haand, da Carl R. gick bort, og til Vidners forsichring, at de var gode Venner, sagde Carl R. til Claus O., at det var ikkun raileri, og at de vare gode Venner og soer dertil«.

Der blev nu i Kirken raabt paa Carl Rosen, om han var tilstede, eller der var nogen, som skulde svare for ham, »men fandtis ingen«.

Saa kaldtes Peder Jakobsen frem, og han »gaf til giensuar, at hand forundrede sig høilig offuer, at Carl R. kunde bringe det over sin Samvittighed at føre saadant Klagemaal imod ald billighed och Sandhed eftersom han vidste icke andet end at de jo hafde været gode Venner, idet han hafde sagt at Diefsuelen skal skyde dig var aldrig af vred hue sagt eller ment, men af idel villighed«.

Imellem disse Forhør og Carl R's Klage, er der jo ikke stor Samstemmighed, og heller ikke i det senere verdslige Ting fremkommer der stort, som kan bekræfte Klagen. Her optræder Thomas Andersen selv som Vidne, og han »vandt ved den højst helgens Ed og oprakt Finger efter Loven«, at han ved slet intet om hvad der da foregik i Kroen den Dag »af den Aarsag, at han laa og sov«. Han kan intet forklare om det »ulovlige Skytteri«. Heller ikke ved han noget om, at Peder Jakobsen — her kaldes denne Peder Laasby — skulde have »draget Bøssen op — — og dermed villet klemmt til«. Selvfølgelig kan han heller ikke opgive, hvem der den Dag sad i hans Skænkestue.

Hans Kone, der her kaldes Maren, bliver ogsaa forhørt, og hun ved egentlig heller ikke noget ud over det, der allerede er fremkommet. Vi faar her ikke stort mere at vide om Peder, end at han, da han kom til Kroen, fik »en Stof Øl« til sig selv og en »half Skæppe Havre til hans Hest«. Og om hans senere Optræden husker hun kun dette, at han, da han med sin Bøsse i Haanden vilde gaa bort, sagde: »skal jeg baade købe och — -- (utydelig Skrift, men der skal vel staa »tigge«) — — øllet af Eder«. Han har maaske været saa drukken, at hun ikke har villet skænke mere for ham. Om Situationen i det hele taget erklærer hun tilsidst, »at Peder Laasby tillige med de andre forsamlede Personer sad i smuk Stilhed och drak et stob øl tilsammen och derefter skiltes ad i Venlighed og fult Peder J. forn. C. Russe (Herredskrivernes Forjyskning af Navnet Rosen) til dør och toeg afsked med hannem«.

Hvad Sagen ender med vides ikke, og det har da ogsaa i dette Tilfælde ringe Betydning, om Retten er paa Carl Rosens eller paa de øvriges Side, eller om Sandheden ligger et Sted midt imellem Klagen og Forhørene. Hovedsagen er her det Tidsbillede, Sagens Behandling giver.

Sidste Gang, jeg har truffet Thomas Andersens Navn, er i den store Fischerske Vildttyve-Sag fra Lavengaard, som gaar an omkring 1700. Et af Vidnerne nævner i Forbigaaende Kromandens Navn. Men Ordene er her — som saa mange Steder i Tingbøgerne — uklare, at man maa gætte sig til Meningen. Jeg mener det drejer sig om et af Christian Fischer ulovlig skudt Stykke Vildt, som skal have forvildet sig ind i Krokonens Gryde.

I 1700 træffer vi et nyt Kromands-Navn i Linæa: Jens Thomasen Worm. Han er Søn af Thomas Andersen, og hans Navn repræsenterer altsaa baade Fædrene- og Mødrene-Slægten. Han faar Bevilling ind under Jul (11/12) dette Aar. Han maa holde »Kroe og Værtshus i Linne Sogn oc Bye under Silkeborg Amt med gode Logementer samt Brændevin, Øl, Mad oc

Tubach« mod at han holder Loven og svarer sin Kendelse. (Jyske Registre).

Han sidder ikke i Kroen mere end fire Aar, og det lidet, der vides om ham, er fundet i Tingbogen.

I 1702 har ogsaa han været ude efter ulovligt Brændevinsbrænderi og -salg. Slaget rettes denne Gang mod Laven. Her indstævner Jens Th. Worm Mathias Rytter — af hvem der endnu findes Efterkommere i Linaa Sogn — og Kone, og af Slægten Boel: Corporal B., Jens og Søren B. og den sidste Kone. Jens synes at slippe helskindet fra det, da han kan bevise, at hans Brændevinskedel i 3 Aar har staaet i Pant hos Jens Borup i Linaa. Mathias Rytter maa derimod aflevere sit Brændevinstøj.

Jens Worm har nok haft lidt svært ved at begaa sig, kan det se ud til. Navnlig i det sidste af hans Kro-Aar (1704). Da stævnes han hele tre Gange for Gæld.

Den første Stævning kommer fra Daniel Fischer paa Silkeborg. Og det gælder en Sum paa 86 Rdlr., som han i Løbet af de sidste tre Aar »har bekommet«. Det vil vel sige laant. Den anden Rykker er Jens Basballe, Borger og Handelsmand i Aarhus. Han præsenterer Jens W. en Obligation udstædt af denne i 1702, og som lyder paa 156 Rdlr. Det drejer sig om Betaling for Varer han har købt hos Jens B. Der har vel saa i Jens W.s Tid — som vel ogsaa i Faderens — været drevet Købmandshandel i Linaa Kro. Som Pant for Beløbet stilles en Del af Kroens Indbo; og Pantebeviset giver en Fortegnelse over Genstandene. Det giver et lille Indblik i Kroens indre Udseende paa den Tid: 1 Brændevinskedel med Dæk, Hat og Pibe »som sidder udi Gruen paa et — (Skriften utydelig her) — —, 3 store Ølkar af Eg, 12 nye Egetønder, 8 Tinfade, 1 Dusin Tintallerkener, 1 Egeskab, 2 Egeborde, 1 Seng, 2 Egesenge, 1 sort beslagen Egekiste, 1 otte-kantet Spejl, 1 stort rundt Bord og et lille do., 1 Stolpeseng, 12 Træstole, 4 Bolster-Underdyner, 4 Hovedpuder, 2 Overdyner af Bolster, 2 Par Hørgarns-Lagner, 12 Stykker »Contrafjer« (Contrafejer o: Portræter), 1 Fyrkiste-Bænk, 1 Messing Fyr-

bækken, 1 »udgraffen« (udskaaret) Egekiste, 2 Tabletter, 2 graa Køer. Som Efterskrift paa Pantebrevet føjes til: »Noch her foruden haffer Jeg udj Leye en Brendvins Keedel med hat och Pibe wog 119 Pund, som ieg aarlig deraf gifver 5 Rdlr.« Paa Obligationen har som Vitterlighedsvidner to Præster underskrevet Niels Christensen Friis og Jens Spliid, begge af Skorup-Tvilum.

Den tredje Stævning udgaar fra Universitetet og lyder paa Landgilde-Korn. Kroen synes altsaa paa dette Tidspunkt at være blevet »Kapitelsgaard« og Jens Th. Worm »Kapitelstjener«.

En Stævning af en anden Art forekommer ogsaa i 1704. Det er den foran omtalte Hofjægermester de la Roche, der er ude efter Kromanden for Forsømmelighed ved en Jagt.

Der har været jaget i de kongelige Skove, og Bønderne skulde, som sædvanlig, bl. a. ogsaa køre med det nedlagte Vildt. Skovrider Erik Jakobsen i Sejl (i Funder Sogn) har kørt Vildtet eller en Del af det — 3 Raadyr og 1 Vildsvin — til Linaa, hvor Sognefoged Laurids Jensen skal sørge for at faa det fragtet videre, til Nygaard, hvor de la Roche boede. Han har i det Øjemed tilsagt Niels Grove i Skellerup og Kromanden i Linaa. Den første har straks kørt Vildsvinet bort, men den anden har givet sig for god Tid med at faa de tre Dyr til Nygaard, saa de formentlig er kommet til at lugte.

I 1704 gaar saa Jens Thomasen Worm ud af Kroens Saga, vel sagtens af økonomiske Grunde. Han afstaar den til vor gamle Ven Herredsfoged i Gjern og Framlev Herreder Claus Jessen¹⁾. Han er dog kun Indehaver af Forretningen kort Tid, fra 29. April til 20. Decbr.

Kroen købtes da af Jens Hagensen, Søn af Hagen Johansen i Ry Mølle, og som, hvad vi om lidt

¹⁾ Se Aarhus Stifts Aarbøger XI 1918 S. 21 ff.

skal se, maa have siddet i Overgaarden en Del Aar, inden han blev Kromand.

En ny bekendt Slægt rykker dermed ind i den gamle Kro.

Vi kan straks fastslaa, at Jens Hagensen i de mange Aar, han var knyttet til Overgaarden og Kroen, har haft meget med Retten at gøre. Om det deraf kan sluttes, at han har været en stridbar Mand, tør jeg ikke sige noget om. Men det kan se saaledes ud. Maaske har han, som udgaaet fra den ansete Hagen-Slægt og den gamle ligesaa ansete Mølle ført Fornemmelser og Pretentioner med sig til Linaa, som kan have gjort ham det noget vanskeligt at indordne sig i det lille Landsbysamfund. En Ting kan man sige, uden at gaa hans Minde for nær, at han gennem det, der nu skal fortælles om ham, ikke virker tiltalende.

Først dog et Par Ord om Slægten, han er udgaaet fra. Jeg vil forhaabentlig senere andetsteds komme til at behandle den indgaaende.

Den kan spores nede i det 16de Aarhundrede. Saaledes omtales i Skanderborg Slots Regnskab 1581 en Jens Hagensen fra Vrold, som køber Lam paa Slottet for $1\frac{1}{2}$ Mark pr. Stk. Navnet peger godt nok i Retning af Ry Mølle. I 1664 nævnes Hagen Johansen som Møller i denne. Han har fæstet den af Kronen lige efter Krigen paa fordelagtige Vilkaar. I 1683 er han tillige Herredsskriver i Ry Birk og 1687 det samme i Hjlemslev Herred. De to Jurisdiktioner er da blevet slaaet sammen.

Han erhverver sig efterhaanden mange Ejendomme i Egnen omkring Ry og i Skanderborg. Hans Søn Johan Hagensen faar Møllen efter ham, medens den anden Søn, vor Jens Hagensen, anbringes i Overgaarden og senere altsaa faar Linaa Kro.

I 1731 skiftes der efter Johan Hagensen mellem Enken, Anna Poulsdatter og Sønnen Poul Johansen, og denne bliver nu Møller i Ry Mølle. Endnu i 1744 træffer vi ham i Møllen, og da denne atter skifter Fæster, er denne en Mand, Peder Blok, der har været Møllersvend paa Møllen og bliver giftet ind i Hagenslægten og sidder i den store Hjulkasse langt op i Aarhundredet, tilsidst som Ejer.

En Broder til Poul Johansen finder vi i Silkeborg Mølle fra 1720 til 1734: Hagen Johansen.¹⁾

Hagen-Navnet tilhørende en Søster til Jens H. møder vi i Linaa allerede 1696. Hun og nogle Linaa-Mænd: Anders Kræmmer, Rasmus Bertelsen, Anders Høj o. fl. stævnes da for Plovskat. Hun har maaske da, et mandhaftigt Kvindfolk, som hun synes at være, siddet som en Slags Bestyrer af Overgaarden. Vi vil senere komme til at nævne hendes Navn.

Jens Hagensen træffer vi første Gang — i Tingbogen — i Anledning af en Voldssag. Et Kvindfolk i Linaa, Maren Pedersdatter, lader ved »Befuldmægtige« Laurids Sørensen Gløe Jens H. indstævne for »dend u-tilbørlig mishandling med hug och slaug, samt sparring (Sparkning) med hans Fødder handhaffuer forøfvedt«. Konen er ogsaa slemt tilredt. Hun bliver besigtiget af Synsmænd, og de forklarer i Tinget at have set »blaa och blodig Saar, et i hendes andsig, och et paa hendes ben, och paa samme ben en del blodig saar«, og »et blaa Slaug paa hendes Røch, som er ganske ophoufnet och paa dend høier arm offer albou et blaa slaug«. Jens H. kommer med en Modstævning til Maren P. »tilhollandes i Linne for at tilsvare mig om gierder och andet, som hun ved min Gaard u-loflig haffer taget«. Og han fører en Del Vidner i Sagen. Niels Jensen har ved Kyndelmisse, da det vel sagtens har været koldt, og Maren har haft det smaat med Ildebrand til Skorsten og Kakkelovn, set hende tage et lidet(!) Ris af et gierde ved Jens H.s Gaard staaende« og vist ogsaa en gammel Harve. Ole Jensen vidner det samme. Niels Skræder har set hende komme gaaende med nogle »Pinner« i sit Forklæde, og en Kone har observeret, at Maren forsynede sig med nogle Pinde fra »det gierde, som staar mellem Niels Jensens Hus og Jens H.s Gaard« — der er mange Beviser for, at Maren er en Tyvekvind. Men ikke desto mindre har Retten denne Gang — i vor Ven Claus Jessens Skikkelse og til hans Ære — fundet, at det her var Jens H., der skulde lide: Denne maa

¹⁾ Edv. Egeberg: Silkeborg Slot III, 227 ff.

give Maren 4 Rdlr. for »Hug og Saar« og desuden blive tilpligtet ikke at sige noget, der kan skade Konens Navn og Rygte.

Ogsaa senere lader Jens H. sit »hastige« Sind løbe af med sig. I 1706, da han altsaa er blevet Kromand, gaar det atter ud over en Kone i Linaa, og han optræder her i Selskab med Søsteren Boel, som formentlig da har været hos ham i Kroen. Konen hedder Karen Jensdatter.

Der har været mange i Kroen, da Overfaldet skete, thi der optræder en hel Del Øjenvidner. Og alle paa Karens Side. Et af dem hedder Karen Nielsdatter, og hun fortæller i Retten, at hun en Dag mellem Jul og Nytaar (den 29. Decbr.) kom ind i Krostuen, og da saa Boel H. komme ind med »et Krus Mjød, hvilket hun heldt i Karen J.s flaske, den største del deraf, och i det samme saa hun, at Boel slog Karen med den flade Haand 3—4 Slaug, saa hendes Lue faldt paa Jorden«. Saa kom Jens Hagensen ind »skød hans Søster tilside och slog hende« (Konen).

At Jens H. ikke har skøttet om at faa denne Sag for Retten, er øjensynligt. Det fremgaar bl. a. deraf, at han forsøger at skyde den fra sig ved at paastaa, at han ikke er stævnet paa ret Maade. Men det lykkes ham ikke at bevise dette. Stævningsmændene Christen Nielsen og Jens Busborg forklarer nemlig, at de vel straks fandt Kroens Dør lukket. Men senere kom de ind. Da de havde banket flere Gange, blev den aabnet af Christen Larsens Søn. Og da de kom ind i Stuen, var der mange derinde og blandt dem Boel H., og hun tog mod Stævningen. Og at det ikke har været nogen Retfærdigheds-Handling, han og Søsteren har udført, derom taler dette, at alle Vidnerne, en hel Række Linaa Mænd: Rasmus Smed, Rasmus Bertelsen, Niels Andersen o. m. fl. samt Spillemanden Jens Mariager og Thomas Mus fra Haarup erklærer, at »de ved aldeles Indtet som undt och uhæderligt maa være at beskylde Karen J. for«, hun har levet »skikkelig och christelig«.

En anden Søster til Jens H. Vibeke Hagensdatter, som bor i Mollerup, kommer ogsaa for Ret-

ten paa Grund af løs Haand og Mund. Hun stævnes for »forøffvede ofverfald Wold och Beskyldninger til Æres forkleinelse med videre«. Jens H. møder i Tinget paa Søsterens Vegne og søger at fri hende for Tiltale derved, at hun bor i »et Rytterhus«. Der kan intet Lovmaal udtages mod hende før Regimentsskriveren »derved Indvarsles«. D. v. s.: hans Tilladelse skal først indhentes. Denne Paastand vil Retten dog ikke godkende, og Sagen kommer for. I denne forklarer Knud Jensen Møllerup, at Vibeke H. var for kort Tid siden i hans Hus og der fortalte, at »hun hafde Nederslagen(!) Anders Jensens hans Kachelofen och advahrede hannem (Knud J.) och at vogte sig for forbem. Anders Jensens hustru, thi hun var fuld af pocher och fransosser (Datidens Navn for Syfilis).

Jens Hagensen søger at redde Søsteren ved at fremføre, »at han icke formodet at hun haffer besigtet (sigtet) eller beskylt Kirsten Sørensdatter (Anders J.s Kone) for nogen smitsom Sygdom, men som det var et Spargament (udspreddt Rygte, Bysnak) at der skulde være noget skarn paa hende, hvoroffer hun befrøgtet sig med sine smaa Børn at Komme i nogen fortred eller Wider werdighed, hvoroffer hun det for Præsten der sammesteds (Mag. Clemen Poulsen) har til Kiende gifvet I Mening at bemelt Anders J.s hustru derfor vilde gjøre sig fri och om saa var som Præstens Attest eller skriffit forclarer at hun hende (sig) Effter brug haffer ladet besigtige, och om hun i saa maade er fri er det godt for dem begge, och icke paa andre maader saaledes haffer beskjudt, formoder derfor at bemelt hans Søster icke bliffuer nogen Dom offergiffuen«.

Den korte Mening af denne lange Straale, som det kan være lidt vanskeligt at analysere, er den, at Vibeke H. skal have befordret Rygtet om Kirsten Sørensd., for at hun selv og andre hæderlige Folk kan vogte sig for Smitte.

En hel Del Koner(!) i Møllerup beskikkedes saa som Lægetilsyn. De besigtiger Kirsten, og det Resultat, de kommer til, er, iflg. Forhørene i Tinget dette, at Konen vel har faaet noget ind for sin Helbreds Skyld,

men hverken hun eller de »vidste hvorfor« og »Eblers Kunde de Indtet see, at hun haffer nogen Svagthed, som kunde hentydes til Smitsom Siuge«.

Da Kirsten Sørensd. saaledes ved de Møllerups Koners sagkyndige Erklæring er rensat for al Mistanke, gaar Retten i Gang med at udfinde, Spargamentets Ophav og Gang. Og denne sidste fører da om ved Navnene Laurids Smed af Laasby, Knud Jensen, Møllerup, Søren Borup, Linaa, Boel Hagensdtr. *ibid.*, Niels Jensen, Alling, »tjenende hos Præsten sammesteds«. Det ser ud til, at det bliver Søren Borup, der kommer til at sidde i Saksen, og Vibeke Hagensdr. opnaar, navnlig ved Jens H.s Hjælp at klare sig ud af Sagen »och derfor blifver fri kiendt«.

At Jens Hagensen har optraadt i Retten i Tilfælde, hvor hans Nærværelse havde mere Berettigelse bag sig end i denne Sag maa dog erkendes. Kromandens Næringsvej kan være vanskelig. Han vil tjene saa meget som mulig ved sin »Udtapning«, og Rusen, der ved stærk Paahældning hentes i hans Skænkestue, skal han derfor helst lukke Øjnene for. Men der kommer jo alleslags Folk til hans Bordskive, og de opfører sig ikke alle lige korrekt, naar Rusen bliver stor. Der kan da ofte falde noget af til Kromanden, som det ikke er behageligt for ham at høre paa, og som han — om han har nogen Ære i Livet — ikke kan tie stille til, men ogsaa undertiden — i værste Tilfælde — maa lade veje og taksere paa Tingets Vægtskaal. En særlig løsmundet og under Rusen meget besværlig Gæst, har Jens H. sikkert haft i Rasmus Solgaard i en af Kannikegaardene. Vi har tidligere haft Lejlighed til at beskæftige os med ham. Under Omtalen af Præsten Jakob Fogh omtales han som daarlig Grande, Overtræder af Viderne, slet Betaler¹⁾. Og han angives i Jakob Foghs Vidnesbyrd om ham som Horkarl, respektløs overfor Kirken og slet Betaler, hvor det gælder Tienden til Præsten. Han drikker meget i Kroen, og er for saa vidt en god Kunde her, mens Jens H. har sikkert ofte maattet verfe ham

¹⁾ Aarhus Stifts Aarbøger XV, 158. 1922.

ud for hans raa Munds og øvrige Opførsels Skyld. En Gang er det da ogsaa gaaet saa vidt, at der er blevet en Retssag ud af det. Saaledes i 1711.

Jeg gaar Tilfældet lidt nøje efter, fordi det rummer ikke blot et godt Billede af den raa Side af Krolivet, men ogsaa en sikkert vel lignende Gengivelse af en vis Side i Landsbyens Liv.

Rasmus Solgaard er en gammel Soldat — dem der sad mange af Landet over — og han fortæller under Forhørene i Sagen, »at han aarlig hafver Kongens Penge at lefve af« — altsaa en Slags Pension — men den Skade han har »paa Øje och Haand hafde hand dog ei faaet i Krigen. mens ved anden sin egen formastelse och daarlighed«. Formodentlig ved Slagsmaal. Han har ved et af sine Besøg i Linaa Kro, da han var mægtig fuld, skældt Jens H. kraftigt ud, fordi denne har ladet ham høre, at han har købt noget Tobak ovre i Ansø Kro hos Thøger Jensen og solgt det i Linaa. Det er en Slags Forprang, som har gaaet Jens H. i Næringen.

Lad mig her indskyde, at Jens H. har, som sine Forgængere i Kroen, drevet Købmandshandel. Vist en ret betydelig. Vi vil senere faa Lejlighed til at anføre Ting, han handler med. Og han synes ogsaa at have haft en stor Træskoforretning. Han har sikkert opkøbt de Linaa — og maaske flere Sognes — Træskomænds Træsko og ladet Varen gaa videre. Han gør saaledes i 1725 Forretning med Søren Rasmussen Samsø af Aarhus, som da har noget tilgode paa et Salg; 5 Læs og 14 Snese Par til 132 Slettedaler 12 Skil. Hvordan det nu end forholder sig, har Samsø her betalt 22 Daler 1 Mark 12 Skill. for meget, og disse søger han Jens H. for. Denne tilbyder at fri sig med Ed fra denne Skyld. I Sagen optræder paa Samsøs Vegne en tidligere omtalt Mand: Sognefoged Hans Jørgen Bæhr, Haarup.

Efter dette lille Sidespring vender vi atter tilbage til Sagen Hagensen og Solgaard.

Under Sagens Gang fremkommer et skriftligt Indlæg fra den sidste, som synes ret godt at udrede Situationen, og som ved den Selverkendelse, hvormed

Rasmus S. udtaler sig sikkert er af betydelig Troværdighed. Indlæget er stilet til vor gamle Bekendt Herredsfoged Johan Snell, som Solgaard titulerer ærbødigst med »velædle« og »Sr.«. Det lyder saaledes:

»Jeg maa u-kier fornehme den gode Mand Jens Hagensen har ladet mig Indstefne i dag for Vidne at paahøre andgaaende nogle Skielsord, som hand besichter mig for i hans huus at hafve ladet falde, da Kand og vil jeg gjøre min corporlig Ed, at jeg icke ved af disse ord at sige, saasom jeg ganske var druchen og icke kunde Sandse, og som den goede Mand vel vil tage Mod mine Penge at optære i sin huus, er det icke mere end billigt, at Bærmen spildes hvor øllet drickes og han som er Kroermænd i Kroerhuus maa vente sligt (godt sagt!) saa jeg vil formode den Retsindige Dommer effter anledning i Kongens lou 6 Bogs 2 Kap. 1 Art. finde mig Sagløs derfor, helst jeg ved ingen Skiel dertil foruden dette, saa gjør jeg her ved min Corporlig Æed at jeg om anden Dagen var igien i Jens Hagensens huus, og som jeg for min skrøbelige hiernes(!) skyld icke kunde Sandse, hvad som passeret var, vilde jeg forhøre mig derom og afbede, om noget mod min Villie var passeret, blev vi venlig og vel forligte og jeg forat elske fred og rolighed gaf ham 1 Mark til forlig, som hand og self antog og beholte og gaf mig sin haand derpaa, saa Sandt mig Gud hielpe. Offer alt saa maa jeg beklage, at som jeg er en gammel aftachet Soldat og har intet uden det min naadigste Konge har tilladt mig at nære baade mig self og min fattige Koene af (han maa vel nu være kommen fra Kannikegaarden) nødes jeg til at tage 1 Pund tubach eller noget (mere), hvorpaa jeg Kand allene Vinde det, som jeg self Kand fortære, og aldrig kand jeg dermed gjøre Jens Hagensen nogen forfang paa 1 Skillings Verdi i nogen Maade. Jeg og er forsickret min allernaadigste Konge af højgunstig mig hidindtil betroede Naade aldrig formenede mig at Næris ved slig eller anden ringe Middel og som jeg ved, at Jens Hagensen ichun sichter effter jeg samme tobach hos hannem skulde tage, daa saafremt hand vil unde mig det for det samme, jeg hos andre

det kand bekomme, saa jeg noget lidt derpaa Kunde hafve, skal vi icke for dend skyld være uvenner — —«.

Forligs-Marken, Næringsniddet ang. Tobakken fra Ansø Kro m. m. sætter just ikke Jens H. i noget gunstigt Lys. Marken burde i al Fald være Punktum i Trætten.

Jens H. lader den altsaa gaa til Tinget og der mobiliseres en hel Række Vidner. Ang. det ulovlige Salg af Tobak og Skældsordene i Kroen fremføres bl. a. Jens H.s Svoger Michel Nielsen Juel, Kromand i Tem og Niels Pedersen Byskov — vistnok Svigerfader til Hagen Johansen i Silkeborg Mølle — som nok var tilstede i Kroen den Dag disse løb af Stabelen.

Stævningsmændene har haft travlt i Dagene før Tinget bliver sat. De har ogsaa været hos Magister Clemen Poulsen — hvor de talte med »hands Tiener Thord« — hos Spillemanden Jens Mariager, Christen Skomager og Møllerens Søn i Kjærs Mølle o. fl.

Vidnerne har nok i høj Grad gaaet den gamle fordrukne Krigsmand imod, saa han — trods det, at Magister Clemen P. har gaaet i Forbøn for ham, hvorfor han takker denne — dømmes til at bede Jens H. og Hustru, mod hvilken han ogsaa har været grov, om Forladelse, love Bod og Bedring, give 3 Mark 8 Skil. i Procesomkostninger og 1 Rdlr. til de Fattige i Sognet.

Ogsaa Rasmus Smed er i en Rus, som han dog ikke har hentet sig i Kroen, men hos »Marie Rytterkone« ude med »ærerørig Ord og Trudsler« mod Jens H. og Søster. Han har tillige været efter Kromandens »Tiener (Tjenestekarl) med Hug og Slag alligevel bemelt Tiener samme dag hafde vaaren til Guds bord«.

Ordene til Jens H. var ikke lempelige. Jens kalder han bl. a. »Hundsfot« og Søsteren tildeler han et »Meer« (Mær). Tjeneren antræffer han i Ritmester Gotfred Rauchs Gaards Port med en Sæk under Armen, og han insinuerer, at der er Tyvekoster i Sækken. Derpaa »græb han fat paa hannem och slog hannem fra en Væg til en anden och omsider til Jorden och handlet meget ilde med hannem«. Chr. Sørensen kom saa til og hjalp Karlen løs og »laster

Rasmus Smed for hans Forhold«. Men hertil svarer Slagsbroderen »hvad hand vil tage det Racher pach and«, hvad der synes at skulle gælde ogsaa Karlens Herskab. Naturligvis kommer Smeden ikke godt fra alt dette, men maa »erkende sin Hidsighed og Drukenskab: og tilbagekalde sine Skældsord. Selvfølgelig bør han gøre denne Retræte, men da det gamle Ord siger noget sandt om fulde Folk og Sandheden, er det ikke usandsynligt, at man kan tillægge Rasmus — og da for Resten ogsaa R. Solgaards — Ord nogen Betydning.

Det er for Resten ikke første Gang, Jens H. er ude for »ærerørige Ord«. Allerede i 1701, mens han endnu sad i Overgaarden, er han Skive for saadanne, og han tiltaler i den Anledning en Række Linæa Mænd: Hans Baldsersen Krøltaar, Chr. Jensen Bomholt o. fl. Og saa da har Rasmus Smed været med. Han betegnes da som Jens H.s »førige Husmand«, men nu »værende i Cornet Gotfredtz Gaard, som Præsten nu i Leie haffer«, og de uforskammede Ord skal han have afleveret »i Rasmus Borups Huus, i deres huus verelser« og »ved Kirkedøren og siden paa Gaden«.

Der tales her ikke om, at det ærerørige er udstedt i Fuldskab, saa det er ogsaa andre end fulde Folk, der skærer til Jens H. Og det taler da heller ikke til Fordel for denne, at Degnen Jon Olufsen (1698) maa tiltvinge sig ad Rettens Vej hos ham — som da ogsaa hos hans Moder Sidsel Jensdatter, der bor i et Hus paa Gaardens Grund altsaa et af dens Gadehuse — »resterende nannest och huuspenge, samt di høie fæstis offer« (Højtidsoffer), en Sag, vi senere, ved Omtale af Byens Skolevæsen, vil komme til nærmere at omtale. Det kan her noteres, at Broderen i Ry Mølle, der jo er Herredsskriver og altsaa retskyndig, hjælper ham i Tinget under Forhørene. Hans Hjælp har dog ikke været saa virksom, at Jens H. vinder Sagen, og da det viser sig, at Haabet her er ude »drak (trak) han (Jens H.) ved sit Erme og sagde: kom og lad os gaa«, siger Tingbogen.

At Jens H., som hans Forgængere i Kroen, er ude efter Folk, der gaar ham i Næringen behøver

næsten ikke at bemærkes. Jens H.s Temperament har sikkert ikke været indstillet paa Eftergivenhed af nogen Art, og desuden talte jo ogsaa Lovene af 1689 og 1700 klart her. Det hedder: »Den store Misbrug med u-lovlig Kroe-hold och brendevins brenderi paa landet, snart hos hver bunde, forbydes. Och alle brendevinspander och disteleer aldeles afskaffes — —«. Det forbydes 1) for Købstædernes Privilegiers Skyld og 2) for Bøndernes Skyld, som falder I løst och vorder hengiven til brendevins drikken«. At Jens H. i sin Forfølgelse af Konkurrenter i Kroholdet har været besjælet af mere Interesse for sit Privilegium end for Bøndernes Moral, kan dog vel betragtes som givet.

Straks han har overtaget Kroen, er han ude til flere Sider. Først gælder det Thomas Andersens Enke, der her kaldes Maren Jensdatter. Hun har ikke kunnet modstaa sin gamle Trang til at »udtappe«. Hun »haffver offentlig soldt baade øl och Brendevin«. Det bevidnes af Rasmus Therkelsen i Linaa. Dernæst slaar han ned paa Spillemanden Jens Mariager. Spille-mænd plejer ofte at være tørstige Sjæle, som i Reglen ogsaa gjerne ser andre slukke deres Tørst. Ogsaa om ham vidner Rasmus Therkelsen — her af egen Erfaring — at han holder ulovlig Kro. Han var nemlig selv en Dag inde hos Jens M. »och drach Brendevin«. Han føjer dog forsigtig til — maaske fordi han dog vil fri Jens fra Sigtelsen for ulovlig Brændevins-brænden ogsaa — »men hvor hand det hafde hendt var hannem ubevist«. Jens M. sværger da ogsaa dyrt paa, »at det Brændevin, som er bleven hendt i hans huus« er ikke blevet brændt hos ham, »men hos bemelt Maren Jensdatter, saavelsom hos Degnens Kones Søster Ane Svendtzen«. I Retsmødet, hvor dette foregaar, optræder Daniel Fischers Fuldmægtig eller Ridefoged Niels Wendelbo. Han tager sig af de ulovlige Udskænkere. Maaske nærmest, fordi en Broderdatter til Daniel Fischer er gift med Kromanden Iver Knudsen i Silkeborg Kro, som driver Krohold uden Bevilling.

Niels W. spørger drilsk paa de Silkeborg Tjeneres Vegne, om Jens H. har noget at vise for, at han er

privilegeret Kromand i Linæa. Hertil svarer Jens H. værdigt »at det er ham naadigst tilkendegivet af Retten«. Niels W. driller videre og spørger, »om han sit Bevillingsbrev hafer for menige Sogne Mend paa Kirche stefne ladet oplæse, da de i Sognet boende ei saa lige Kand hafve leilighed hver dag at være ved Tinget for at høre ald hvis der bliffuer oplæst«. Jens H. svarer, haanligt afvisende, hertil, at Niels W. »burde være bedre oplyst end at paastaa deslige«, hans Mayst. given Bref skal paa Kirche stefne oplæses«. Retten kræver det ikke.

Næste Tingdag forhører Jens H. selv ang. den ulovlige Udsækning, og da faar han fastslaaet, navnlig ved at pumpe Laurits Kjær i Laven 1) at Mathis Rytter og Hustru ibid. »hafde Brendevins Kiedel, hvormed de brende Brendevin og udsolde til hvem det vilde kiøbe« 2) at Jens Høg, Jens Sørensen, Peder Jensen og Hans Sørensen, alle af Haarup, brænde og sælge 3) at Iver Knudsen, Silkeborg Kro »har udi nogen Aar holt Offenlig Udtapning for alle og Enhver«, ligesom han (Laurids Kjær) ogsaa har loseret der och betalt for huis Penge« 4) at Silkeborg Møllersvend Gotfred Iversen — formodentlig en Søn af Kromanden — ogsaa »holder offentlig Udtapning af Øll, Brendevin och tobak«, — vel sagtens i Møllestuen: Møllegæsternes Venteværelse. 5) at de Skellerup Mænd saa vel som Niels i Krudhuset har Brændevinskedler og brænder »och det udsoldt i Lænna Sogn«.

Man vil af dette Forhør forstaa ikke blot, hvor almindelig Overtrædelsen af Forbudsloven var i Linæa Sogn i de Aar, men da ogsaa i hvor god Ret Jens H. — trods alt — var som privilegeret Kroholder til at bremse Uvæsenet.

Det mest graverende Eksempel paa Lovbrudet i Brændevins-Brænding og -Salg giver dog maaske nok selve Sognets Præst. Men det siger vel ogsaa noget om, med hvilke Øjne man i vide Kredse, baade oppe og nede, saa paa det ødelæggende Drikkeri. Det konstateres, at han »haffer solt øll och brendevin siden han der blef Præst« (1700), og han »haffer haft Øll udi Lavind Bye at selge til udtapning hos Søren

Corporal«. Der var dem, der havde hørt Corporalens Hustru sige: »Tønden er kommen, och Præsten vil have Penge derfor«. Clemén Poulsen har da ogsaa »ladet førre Øll til udtapning til Ane Rasmusdatter Vestergaard, som nu haffer (er gift med) Jens Nielsen Snedker och er nu boendis i Præstens huus i Linæa Bye«. Præsten har baade brændt og holdt ulovlig Kro i et af sine Gadehuse, hvilket altsaa yderligere understreger, hvor langt Moralen paa dette Punkt var nede.

At der dog, foruden Regeringen, var adskillige, der saa, hvilken Fare for Folket Drikkeriet var, maa her indskydes. Flere Godsejere greb saaledes kraftigt ind mod Bøndernes Drikkeri. Dog maa her tilføjes, at det sikkert ikke helt igennem har været moralske Hensyn, der stod bag Herremændenes Forsorg, men ogsaa det Fremsyn, at Drikkeriet ikke blot ødelagde Tjernerne økonomisk, men ogsaa Herskabet. Af Linæa-Egnens Herremænd, som havde Øje for Drikkeriet som Landsfare, maa nævnes Ejeren af Sjelle Storgaard Rasmus de Borberg. Han afskaffer alle Brændevinskedler paa sit Gods og motiverer det med disse Ord: »hvis samme Brændevins Kiedler hafde bleffuen ved macht, hafde Byen derover blefuen ruineret och fordervet«.

Efter at Jens H. har faaet al denne Ulovlighed fastslaaet i Tinget, forekaster han Bønderne den Utaknemlighed, de har vist mod ham, »i det han paa deres Begæring har købt »Staal og — — (Ordet ulæseligt) og holt fal«, da de »iche var mechtig self der effter at kiøbe paa de steder eller I Kiøbstederne, hvor de det skulle hafve, saasom de iche for deres høj udgiffter baade til hosbonde — — (ulæseligt) — haffer kundet det betalle«.

Bønderne maa indrømme, at det forholder sig saaledes »och er ham derfor skyldig penge endnu«.

Og saa spørger Jens H. med den Sikkerhed, det giver, at have Folk i Lommen, om de »haffer veret I Jens H.s hus paa lovlig tider endten Nadt eller dag, siden hannem af hs. kong. May. var benaadet at holdet Kroe och Vertshus I Lenne Sogn och Bye och iche faaet Effter deres begiering lovlig och forsvarlige

drickevare, och om nogen af dennem eller nogen deres er af hannen eller nogen hans tilføret nogen Last eller offer wold endten med skiældend eller och nogen hug eller slaug, och om hand icke i alle maader Enhver effter Billighed och stands udkrefelse hafver be-tient«.

Atter maa Bønderne bekende, at de har intet at klage over.

Tilsidst slaar han ved Fremvisning af »Kongens Brev paa Kroholdet i Linaa Sogn og By udgiven til Cl. Jessen 29. April 1704 med derpaa antegnede af-staaelse til Jens Hagensen af 1. Sep. 1704« og ende-lig Kong. May. Confirmations Brev paa Kroholdet af 20. Dec. 1704, læst og paaskrevet for Retten 21. Jan. 1705, fast, at han har Ret til at handle, som han har gjort. Og Niels Wendelbo maa indgaa paa at betale ham for Silkeborg Tjenere, hvis Sag han har talt, 12 Sletdlr. og love, at disse Tjenere i Fremtiden »lever fredelig med hinanden (de og Kromanden) og pleie god omgængelse«.

At de Linaa Bønder efter den Sejr, Jens H. her har vundet, for Eftertiden ikke ser paa ham med venlige Øjne, siger sig selv. Og det er forstaaeligt, at de griber Lejligheden til at komme ham tillivs, hvor de kan. Særlig godt kommer dette frem i 1714.

— — Jens H. har i den foregaaende Sag tykket sig med, at man altid hos ham »fik lovlig og forsvarlig drickevare« god Behandling m. m. Dette synes han nu ikke mere at kunne bryste sig af. Jeg refererer ogsaa her en Del af det, der i denne Sag foregaar i Tinget, da det, efter min Mening, ikke blot illustrerer ret levende Drikkeriet og den Strid, der ikke alene i Linaa Sogn, men over hele Landet stod mellem de privilegerede Kroer og Befolkningen, men ogsaa giver et livligt Billede af visse Sider af Landsbyens Liv.

Jens H. indstævnes, efter indgaaet Klage, af Amtmanden og Herredsfoged Snell ang. Misligheder ved hans Krohold. For Skranken bistaaes han atter af sin lovkyndige Broder i Ry Mølle. Og denne gør da ogsaa denne Gang — da han maaske paa Forhaand

skønner, at Jens H.s Sag staar paa ret svage Fødder — Indsigelse mod Stevningens Lovmæssighed, idet Kaldsmændene, der har haft Ærinde i alle Sognets Byer, ikke i ethvert Tilfælde har angivet, hvem der har modtaget Stævningen. Ligeledes vil Jens H. forsøge at hindre Vidneførslen ved Henviisning til, at Vidnerne alle er hans Avindsmænd, idet de alle brænder Brændevin. Men Snell afviser straks denne Indvending, han kan ikke lade alle de Mænd, som langvejs fra er mødt i Retten, rejse hjem med uforrettet Sag. De skal have Lov til at vidne. Og derved bliver det.

Det drejer sig ved Forhørene om at faa Rede paa flere forskellige Ting. Først er der dette, om Jens H. har begaaet det ulovlige at sælge Drikkevarer i Partier ud af Huset. Snell spørger straks den første Tingdag det første Vidne Knud Jensen Skomager, om han ved, om Jens H. har »gjort nogen Bond Prang med hands Drickende Vare heller solt deraf til bryllup, barsler eller andre gielder enten i tønder, halftønder anchor eller fierdinger. Hertil svarer Knud Skomager, at han ved »der kom 2 tønder øll til Haarup, som Johan Fich — Jens H.s Søstersøn — bekom«, og han var med, »da det kom af Jens H.s kielder«, men om han solgte det eller gav det bort, ved han ikke.

Dette Spørgsmaal om Bondeprang kommes der stadig tilbage til. Rasmus Borup vidner, »at Boelsmand Niels Andersen i Lenne fik for ungefær 3 Aar siden 2 Tønder Øll til sit Bryllup af Jens H.«. Rasmus B. var med til at bære det om til Niels A.« Men heller ikke han ved noget om, hvorvidt det var Gave eller Salg.

Rasmus Bertelsen forklarer, at han ved flere Gange, Jens H. har solgt Øl i Tøndevis. Saaledes til Niels Christensens Datters Bryllup. »Og for 4—5 Aar siden, da Iver Knudsen (Kromanden i Silkeborg) havde bryllup (med hans Søster) i hans Huus, købte han 1 Tønde Øll af Jens H.«. »Og han har ogsaa forleden Aar købt en Tønde Øl af Jens H., som hand brugte til hans sal. Moders Vaagestue at skienke folch med som vaagede

over hende og Baar hende bort, hvorfor hand gaf 10 Mark, det hand icke Ligen Kunde erindre«.

Niels Vestergaard i Skjellerup har for 7 Aar siden købt Øl — 4 Tdr. — til sit Bryllup og givet Jens H. 11 Mark dansk pr. Tønde. Og 1710 fik han af Jens H.s Hustru 16 Kander Gammeløl, som han hentede i en Halvtønde og gav 2 Rdrl. for.

Og Laurs Corporal fra Laven fortæller, at han for 4 Aar siden noget før Juleaften hentede en halv Snes Potter Brændevin hos Jens H. »udj en Bimpel« og solgte i Laven. Og Nytaarsaften betalte han Kromannden for det og tog »noch 7 Potter med hjem og solte«. Han fik ved den Lejlighed ogsaa 2 Ruller Tobak med hjem til Salg »forat de ikke skulde gaa til Linaa och købe«. Ogsaa Mathias Rytter fik baade Brændevin og Tobak at sælge for Jens H.

Endelig vidner Jens Sørensen, Linaa, at hans Fader for »ungefar 2¹/₂ Aar siden« købte 2 Tdr. Øl af Jens H., da han gjorde hans Søsters Bryllup »som har Skolemesteren i Lenne«.

Dernæst er Snell meget flittig til at spørge om Maalet, Prisen og Kvaliteten paa Drikkevarerne, der er udgaaet fra Kroen.

Den tidligere nævnte Knud Skomager besværer sig over, at »de kand i de andre Kroer heromkring faae lige saa got et stob øll for 2 Skil. som hos Jens H. for 3 Skil.« — — »hans Stobbe, som hand sælger øll i ved sit boer er for liden, men hand har et maal i Kielleren, det er stort nok naar han taper eller lader det tape fuld af bar øll, men hand iche tapet det fuld heller ladet det tape fuld af bar øll, naar vidnet har ladet hente øll, men vel fuld med Skum«.

Knud Skomager har ogsaa hørt, at Brændevinen i Kroen ikke var godt, men »skaaret« (blandet) og at de har faaet for lidt for Pengene, men han kan ikke sige noget bestemt derom, »helst som hand icke dricher brendvin«. Sandsynligvis har hans Mave ikke kunnet taale det, da han ellers maa noteres som noget af et Særsyn i denne drikkende Tid. Heller ikke om Jens H.s Optræden overfor Gæsterne skal han udtale sig. Ham selv har Jens H. ikke »begegnet med nogen

u-høflighed naar hand har vaaren hos hannem, icke heller har han hørt, han hafer beegnet andre u-høflig«.

Johan Hagensen blander sig her i Forhøret og spørger Knud Skomager ret spydigt, at eftersom han ved saa god Besked paa Øllet i de andre Kroer, om han da har drukket af deres 2 Skillings- eller 3 Skillings-Øl. Knud Skomager indskrænker sig til at fremføre Gjærn Kro, hvor 2-Skillings Øllet er ligesaa godt som Linaa Kros 3-Skillings. Joh. H. spørger videre, om han har maalt Maalet i Kælderen med det paa Bordet. Det har han ikke, men han ved, det er for lille.

Snell spørger nu, om Jens H. ikke har Kongens Maal? Jo, muligvis har han det, siger Knud S., men han har bare ikke faaet efter det, naar han var i Kroen, og det er sket mange Gange.

Joh. H. falder nu atter ind og spørger, om Knud S. da ikke har leveret Jens H. Øllet tilbage, naar det havde for ringe Maal. Hertil svarer Knud S., at han har erindret Jens H. om, at Maalet var for lille, men han fik ikke andet Svar »end at Jens H. loe deraf«, og han maatte nøjes med det, han gav ham, man kunde jo ikke købe Øl andre Steder i Byen.

Joh. H. bliver igen spydig og mener, at naar Knud S. »med flere Cammerater sat til Jens Hagensens och drach«, om han da ikke, »naar hand allerede havde drukket en stob kunde være saa trængende for øll«, at han ikke kunde gaa bort, »naar hand icke kunde faa fornøjelse for sinne Penge«.

Skomageren svarer hertil affejende »at han kunde hafve gaaet bort, om hand hafde villet, mens hand hafde lyst til at driche meer«. Og til Spørgsmaalet om, fra hvem han ved, at Brændevinen i Kroen var »skaaret«, om det var fra en af hans »Drich-Camrater«, svarer han, at det erindrede han ikke. Ligesom han bemærker, at det ikke er af personligt Nag, han vidner mod Jens H. Det er blot Øllets Undermaal, der driver ham dertil.

Clemen Poulsens Husmand, Jens Hansen Mørch, giver en drastisk Beskrivelse af Jens H.s Øl: »— — det var ringe maal og ont øll, saa at naar hand stach

sin finger i det, Kunde det henge ved fingeren snart en allen over stobet, og det var saa sægt snart som Horn lim«. Han serverer tillige efterfølgende Historie: »Ved Michelsdags tider sidst var han tillige med Rasmus bertelsen, Rasmus Soelgaard og Christen Smed alle af lenne i Lenne Smed' (Smedie) da gich R. Soelgaard paa alle dieris Veigne til Kroeret at hente til dennem en half potte brendevin, da hand kom med det til Smeden var det saa slet och ont, at de gad icke driche det og de syntes det var icke penge vært, saa gich de alle 4re dermed til Jens H. igien og de sagde til hannem at dend halfe potte brendevin — — (var ikke til at drikke) — —«. Jens H. svarer dem, at den var tappet af samme Tønde som det, de før havde faaet, og som var godt nok til dem. Men det var nu ikke det samme, sagde Jens Mørch. De blev saa i Kroen og drak, og det Brændevin, de da fik »var got«. Det, de havde med fra Smedien, blev staaende paa Bordet, og han ved ikke, »om det blev betalt«.

Søren Borup af Linæa har nogle Gange »ladet hente øll, brendvin och Tobach, undertiden har det været ont og undertiden got«. Hvad Maalet angaar, da kan han fortælle, at naar han »begierede for toe skilling fick hand en træpotte fuld, og naar hand begierede et Stob, saa fick hand en træ tingest fuld med en stilch ved at tage I med haanden ungefehr giort som en tiermohl« (Tjæremaal). I Købstaden fik han det altid i et Krus eller Træstob. Borup spørges, ang. Tjæremaalet, om han har set, det blev brugt til andet end til Øl, om det f. Eks. blev brugt til Tjærepotte. Det har han ikke, han har blot sagt, at det lignede en Tjærepotte.

Spillemanden Jens Mariager, som er Clemen Poulsens Leje-Husmand, har ogsaa sit at fortælle. »— — Der kommer mange smukke folch til hannem, og naar han da har skienket dem af hans egen øll, som var ikkuns tyndt dagligøll«, saa har de villet have af »dend privilegerede Kroes øll. Saaledes en Dag, der vi lagde sammen til en Kand øll og loed det hente i Kroeret og smagte derpaa, og saae det for voris

øyen i Glass, da var vi bange derfor at dricke det«. Og om det Brændevin, som Jens H. lod sælge ved Mathias Rytter i Laven, og det Øl, som blev sendt til Johan Fichs Bryllup i Haarup, hvor Jens Mariager vel har strøget Fiolen, fik han at vide hos »saamange af Gæsterne, han tilspurde derom«, at det var brygget hos Jens H.

Øllet havde dog »smagt ham godt«. Med denne sidste Bemærkning gav han igen paa den Insinuation fra Joh. Hagensens Side, at han ved sin Fritten ang. Øllets Oprindelse havde optraadt mere som »polleti Mester« end som Spillemand.

-Jens Knudsen, som ogsaa er Cl. Poulsens Husmand — formodentlig Knud Jensen Skomagers Fader — og »Schomager paa sit handverch«, vidner, at han ogsaa har hentet Øl og Brændevin hos Jens H. til sig og en Mand fra Voel, som besøgte ham. Men det var saa ringe, at Voel-Manden ikke vilde drikke det, men sagde: »gjør af det huad du vil, ieg gider Intet driche det«.

Rasmus Bertelsen giver et større mundtligt Indlæg i Sagen: Skovrider »Chr. Hess« (Hertz) i Skanderup, som, saa vidt jeg kan skønne, har været en lidt fugtig Kavaller, har været paa Besøg i Linaa. Og det er gaaet lidt varmt til med Drikkelse. Først har Skovrideren besøgt Spillemand Jens Mariager, og her lader Hertz hente 2 Stobe Øl i Kroen. De syntes, der var for ringe Maal i den første Stob og sendte saa Bud efter en anden, og de maalte dem da begge med det nye Maal (det justerede) og der viste sig da at være 1 Pægl for lidt i hver Stob. Skovrideren og Spillemanden følges saa ad hen til Skovfoged Mads Poulsen, som Hertz vilde have med paa en Forretning i Skoven. Ude paa Gaden traf de saa Fortælleren, og de gik alle tre til Skovfogden. Denne var imidlertid ikke hjemme, men de slog sig alligevel til Ro i hans Stue, og Skovrideren skikkede Bud til Kroen efter en Pot Brændevin (6 Skilling). Men det var ikke »got, thi det var hvit og blev icke druchen«. Hertz sendte saa Bud efter en anden Pot, da det maaske kunde være Flaskens Skyld, at det første ikke smagte. Men den

anden Levering var slet som den første, og Flasken blev af Skovrideren »for seiglet«. Den er vel sagtens bleven indleveret i Tinget, og dens Indhold der underkastet Rettens Prøvelse. Og det er sandsynligvis ved denne Lejlighed, at Skovfogdens Kone, som hentede Brændevinen i Kroen, værner om sin Ære og fralægger sig al Skyld i Drikkens Daarlighed ved at erklære, at Flasken var »reen« hvorvel den ikke var »skylt den Dag«, samt derved, at hun indigneret forklarer, at hun paa Vejen fra Kroen ikke i nogen Maade har »forringet Drikken«. Og da Johan H. senere i Retten om det samme: Konens Forhold til Flasken ondskafuldt fremsætter den Formodning, at hun jo kan have hentet Brændevinen andetsteds end hos Broderen i Kroen, eller at Flasken maaske var befængt med »indvortes uhumske«, ser det ud, som om Rasmus Bertelsen har taget Konen i Forsvar og fremholder saa atter Faktum: at Brændevinen var slet.

Efter at Kroens Vare altsaa er blevet kasseret og forsegle, forlægger det tørstige Selskab Residensen til Rasmus B., hvor de vel saa er gaaet løs paa Husets egne Varer eller maaske har taget Øllet, som blev hentet i Kroen af Rasmus B.s Karl »Ole Jensen og hans Moder« — om hvilken Tingbogen med stadig tilbagevendende Omstændelighed beretter »som nu er død« — til Naade, skønt det — som sædvanligt — ikke havde »ret Maal«.

Johan H. er særlig ihærdig, hvor det gælder Krydspørgsmaal til Rasmus B. Han spørger saaledes: om Vidnet har set Jens H.s Maal for sig paa Bordet eller han har faaet Drikken i sig »i andre Driche-Kar, som han syntes var for liden?« Om han »nogensinde har begieret det mælt« (maalt) eller klaget over Maalet til andre?« Rasmus B. svarer hertil, at han selv har et rigtigt, nyt Pottemaal, som han har kontrolleret Leveringerne med, og han ved, hvormeget hans egen Stob kan tage. »Og han har desuden et Sølvbæger, som ikke saa nær kan tage en Pæl, og det kalder Jens H. for en Pægl«. Men iøvrigt, nu siden Sagen er kommen for, har Jens H. naturligvis faaet rigtige

justerede Maal. Johan H. retter endnu et Par Spørgsmaal til Rasmus B., og derpaa spørger Snell denne, om han ikke er Jens H.s Avindsmand og hertil svarer han: »Nej saa Gud var hand icke«. Dette Svar lyder jo højst almindeligt for et Nutidsøre, der jo er vant til at blive fyldt med Eder af enhver Art fra alle Sider. Her lægger man Mærke til det, fordi Eder ellers aldrig forekommer i Tingbøgerne. I de mange og lange Forhør, jeg i disse har gennemgaaet, har jeg kun dette ene Sted fundet en Ed refereret. Man har sikkert Lov til heraf at drage forskellige Slutninger, som taler til Fordel for Tonen i Retten.

Ang. Spørgsmaalet til Rasmus B. om hans personlige Følelser overfor Jens H., da insinuerer Johan H. ogsaa her, at disse sikkert kan føres tilbage til at denne har »inquireret hans Huus og fundet hans brendevins Kiedel med behøring«. Insinuationen fremkommer iøvrigt adskillige Gange under Retssagen, og den kan sikkert i adskillige Tilfælde have haft sin Berettigelse.

Spørgsmaalet om, hvorvidt Jens H. har foretaget ulovlig Udskænkning paa Søndagene, kommer naturligvis ogsaa frem under Sagens Gang. Vidnerne er her baade for og imod. Niels Christensen, Linaa, siger, at han vel har købt Brændevin af Jens H. til en og anden »reisendes Mand« før og efter Prædiken om Søndagen, men aldrig under Prædiken.

Jens Sørensen, Linaa, har set, at »inden Bys Kirchefolch« har faaet »for 1 Skilling brendevin« under Gudstjenesten«.

Niels Jensen, Haarup, vidner endog her rigtig pænt i Jens H.s Favør, hvad Drikkeriet før og efter Prædiken angaar. Hans Foredrag i Retten lyder saaledes:

»Han har kunnet faa for 1 Skilling Brændevin og et Krus Øl før og efter Prædiken, naar de har været tørstig heller kolde, mens intet under Prædiken, og ingen seet drucken sig fulde de hellige Dage før Prædiken. Mens i Søndags 14 Dage sidst var Vidnet i Lenne Kroe før Prædiken, da sad der nogle af Lavind Folck derinde, og somme havde for sig et Krus Øll og somme for 1 Skil. brendevin. Mens saa ingen drach sig

druchen, imidlertid hand sad derinde, da kom Rasmus Soelgaard derind og var druchen, dog kunde hand gaa ret vel, og hand begierede et Krus Øll — — men hand hørte Jens H. Suarde ham, hand kunde intet faae, thi det var ringet til Prædiken og under Prædiken solte hand iche noget — —«. Af en lidt vrøvlet Efterforklaring synes det dog, at Rasmus alligevel fik sit Krus Øl.

Af en Laven Mands Vidneførsel ser det ogsaa ud til, at han har listet sig sil en Skænk under Prædiken.

Noget andet for Jens H. ret graverende oplyses ogsaa under Forhørene, og det forekommer egentlig — efter noget tidligere om Manden anført — ikke mærkeligt, at dette kan siges om ham: Han har af og til løftet Stokken mod og i et enkelt Tilfælde ladet den falde paa dem, der drak i hans Hus. Naa — maaske har hans Afstrafning og Gæstens Forseelse staaet i et passende Forhold til hinanden, men i Vidnesbyrd i et Sagsanlæg af denne Art gør den hævede eller faldende Stok sig jo alligevel ikke.

Niels Christensen anklager Jens H. for at have pryglet ham ud af Kroen. Tingbogen siger saaledes: »Vidnet ville til skiorstenen at tende en pibe, da sagde Vidnet: der Kand ingen Komme til Skiorstenen for quinder, derpaa prygelet Jens H. hannem ud med et Styge træ«.

Johan Hagensen agter det under sin Værdighed at gøre Spørgsmaal her, inden han ser, hvorpaa dette Klagemaal egentlig hviler. Det vil vel sige, om Niels Chr. har fortjent Pryglene eller ikke.

Niels Vestergaard, Skjellerup, fortalte i Retten følgende: »For ungefehr 8 Aar siden, da hand stood i hans May. Krigstjeneste for Corporal da var hand i Lenne Kroe och drach Øll och brendevin en toe Dages tid. Da hand fornam, at hans Regenskab var høit vil han see i Staabet, hvad Maal hand fich och hafde«. Saa sagde han til Jens H., »at der var icke rette Maal i Staabet og spurte, om det var ret, at hand saaledes blev handlet for sine penge, och Vidnet gick ud i dend anden Stue og satte sig paa Enden af benchen. Saa kom Jens H. med hans Commandtz

Stoch i hans haand och hæfde over Niels V.s hofved, om hand fick et Smech i hoved heller icke Kunde hand icke Egenlig erindre, og dette kunde vere eller icke, men Vindet maatte Rytterere sig ud af døren.

Johan H. bemærker hertil, at det er Had, der taler ud af Niels V. for Jens H. har jo engang »inquiret Niels V.s Hustru for Brendevins tøj«. Det er den gamle Historie. Men jeg anfører den her, fordi Snell beder Johan H. ikke blande uvedkommende Ting ind i Sagen. Og han maa sige ham, »at Jens H.s inquirering af Brendevinstøj er ikke lovlig, med mindre han har Herredsfogdens Tilladelse«. Ry-Mølleren svarer hertil, at det skulde Jens H. vel have Lov til, eftersom denne Brændevinsbrænding gør ham »mærkelig prejudice i hans Kroehold«. Og han mener, at Niels V.s Vidne her ogsaa smager lidt af de fire Tønder Øl, han har faaet, men endnu ikke betalt.

Niels Bertelsen i Skjellerup har ogsaa været ude for Jens H.s Stok. For 7 Aar siden, og han blev da ramt i Tindingen »saa hand icke forvandt det i en Maaned og maatte slet være sengeliggende i 8 Dage«, Hans Vidne mod Jens H. vejer dog ikke ret meget, da han undskyldende føjer til, at Kromanden maaske havde tiltænkt en anden Slagene, men var saa uheldig at ramme ham. Det siger altsaa egentlig kun dette, at Jens H. slog godt til, naar han fik Stokken i Gang. Naa — det kunde jo ogsaa have sin Betydning for Forhørsdommeren at vide dette.

Under Sagen kommer det da ogsaa frem, at det ikke blot er galt med Jens H.s Maal paa Drikkevarer, men at der ogsaa kan indvendes noget mod hans Vægt paa andre Varer. Der spørger her en upaalidelig Træbismer.

Jens Knudsen, Skomageren og Kone Ane Pedersdatter har været i Jens H.s Butik efter »Ister, Hamp och flesch«, og det er blevet dem »tilvejet med en gammel træ bismer«, som altsaa menes ikke at veje retfærdigt. Johan H. foreslaar her at antage, Jens H. ikke har været hjemme og selv vejet ud, og at hans Kone da er gaaet i Byen og laant en eller maaske brugt sin egen Bismer, »da hun er Væverkone og be-

høfver Vægt«. At det ikke har været helt i Orden med den Vejen, kan fremgaa deraf, at da Snell tilbyder Jens H. at rense sig ved Ed, raader Broderen fra og siger, at Jens er ikke pligtig at gøre dette. Ane Peders gør da Ed paa, at hendes Udsagn er sandt.

Masser af Vidner foruden dem, der allerede er nævnt, er fremme i Sagen. Af de mange snurrige Landsbynavne, der her optræder, nævner jeg et Par: Maren Post, Lille Søren i Huset, Mikkel Syvspring. . .

Hvorledes Sagen ender, kan jeg ikke gøre Rede for, da Tingbogen, netop som det gaar allerbedst, stopper op og først tager fat 1720 igen. Fem Aars Tingbøger er paa en eller anden Maade forkommet.

At det imidlertid ikke er lykkedes for Jens Hagensen at faa Bugt med den ulovlige »Udtapning« hverken mellem Bønderne eller i Silkeborg Kro og Mølle, ses af hans gentagne Klager over dette Forhold.

Det kan se ud, som om Silkeborg Kro under Iver Knudsen er blevet den i Linaa en farlig Konkurrent netop i disse Aar, da Jens Hagensen var ved at komme i Vanry for daarlige og dyre Varer. Vi har set, hvorledes der rejser sig Tingtrætte af dette Vanry, og hertil kommer senere Klage til Kammer-Kollegiet, Amtmandens Indgriben i Sagen osv. I et Indlæg i denne fra Jens H. lover han Bod og Bedring med Hensyn til Betjeningen af sine Kunder, men han besværer sig ogsaa over Kroen ved Silkeborg. Han vil »taalle med Amtmanden«, om han finder det rigtigt, at der findes en privilegeret Kro ved Silkeborg ogsaa. Jens H., som »selv der ingen huus haver til Slig brug«, synes det er uretfærdigt, »at en anden der holder Kroer«. Det lykkes ham dog ikke at faa Silkeborg Kro ud af Verden. Han møder her Modstand fra meget indflydelsesrig Side. Et Brev til Retten fra Amtmanden i Viborg, Justitsraad Seerup, klarlægger Krostriden og giver tillige et Begreb om, hvilken Rolle Silkeborg Kro paa dette Tidspunkt egentlig spillede, og hvor megen Grund Jens H. maaske kunde have til at beklage sig over Konkurrencen. Men vi faar da ogsaa af Brevet at se, at der i høj Grad kan behøves en Reformation af Jens H.s Krohold.

»Monsieur! Som adskillige haver for mig andraget, hvorledes Kromanden Jens Hagensen i Lenne, hverchen skal hafve de Vahre eller de leiligheder, som de reisende Kand være tiendt med eller kan hafve fornøden, detzforuden selger og tager hand høiere (Priser) end andre privilegerede Kromænd for hans tappende Vahre, som dog skal være meget ringere af godhed end andre nest ved boende Kroermænds er, foruden Same Kroehus iche er indrettet for de reisendes Comoditet enten med Værelser, Staldrum eller Fourage, huorfor der altid har været aparte Kroehold ved Silkeborg Mølle uformeent af Jens Hagensen indtil October 1721, da bem. Jens Hagensen der over skal have Klaget ved høi lofl. Camer Colegio og vrangelig andraget hvorledes hans Kroere alleene kand være nok til alle og enhvers fornødenhed, som hand Ligeledes forhen for Commissionen giort hafuer og nu anderledes befindes efter en deel af de reisende af Kiøbstæderne siden for mig hafver Klaget at Samme Kroerhold er dem uden nøtte og icke kand betiene dem deraf, Saasom dend ligger dem over 5 fj.vei af veien fra Silkeborg mølle, huor den rette alfar vei imellem veille, warde Ringkiøbing, holstebro, Viborg, Randers og Skive fra alders tiid haver gaaet, da Som alt Saadant mig forhen har været u-bevidst finder jeg mig beføiet paa hans kong. mayest. veigne, og efter mit Embedspligt Saadant i tiide at undersøge — — — osv.

Som Vidne i denne Sag indkaldes omtrent alle Beboere i Linaa Sogn, og det er vel sandsynligt, at denne Vidneførsel — efter det Forhold, hvori Jens H. har staaet til Befolkningen — ikke har været ham gunstig.

Sagen har paa dette Tidspunkt sikkert været endnu langt farligere for Kromanden i Linaa, end den var i 1714. Mægtigere Folk end han og Broderen i Ry Mølle er kommet med, og et helt Sogn trommedes ud som Vidne.

Selv om nu ogsaa Amtmandens Syn paa de to Kroers Betydning for de Rejsende og deres Stilling til hinanden i det hele taget er stærkt paavirket og maaske tilrettelagt af Folk, der saa med særlig venlige

Øjne paa Silkeborg Kro — man har jo Lov til her at gætte paa Fischerslægten, som ved Indgiftning var kommen i Slægt med Kromanden i Silkeborg — og derfor ikke dømmer ganske upartisk, saa en nærmere Undersøgelse maaske kunde have bragt hans Sympatier lidt mere i Øst, saa har Situationen da sikkert ikke været behagelig for den Linæa Kromand. Imidlertid faar han Lov til at beholde sit Privilegium, idet Rentekammeret har haft en anden Mening om Sagen end Amtmanden. Det resolverer nemlig samme Aar, at ingen maa formene Jens Hagensen Kroholdet i Linæa By, som menes at være tilstrækkeligt til Efterspørgselen, hverken Silkeborg eller andet Sted, naar han svarer sine aarlige 6 Rdlr. Linæa bliver ved at beholde sin Kro og Jens H. sit Privilegium, mens Silkeborg Kro gaar ud af Sagaen, om end ikke ligestraks. Maaske har Jens H. nu ogsaa, efter den Skærsild, han øjensynlig har maattet gennemgaa, taget sig sammen og skaffet Kroen et bedre Rygte. Det ses nemlig ikke, at der senere er indgaaet Klager over ham, i al Fald er ingen af disse naaet frem til Tinget. Han har da ogsaa senere — i 1726 — erholdt endnu en Bevilling, en livsvarig, til at drive Kro ved Tvilumgaard mod en aarlig Afgift af 8 Rdlr. I 1722 faar han ogsaa sin Linæa-Bevilling fornyet, samtidig med andre Kromænd i Egnen, saasom i Tem, Farre og Ry. Kollegerne der har maaske haft lignende Besværligheder som Jens H.

Ogsaa i Jens H.s Tid har der naturligvis været Oprin af ret bevæget Art i Linæa Kro. Ogsaa voldsomme. Der er dog kun kommet et af disse for Retten. Det er i Tingbogen for 1714. Det er denne Gang Spektakler Fjerde-Fredags-Nat. Der er bl a. blevet slaaet Ruder ud.

Byen havde i de Dage Besøg af en Mand ved Navn Christen Laursen »som var Borger i Kiøbenhavn« og boede hos Jens Drejer. Han har trængt til at strække Lemmerne og synes at have gaaet i Spidsen ved de natlige Løjer. Tingbogens Referater af Forhørene er det lidt vanskeligt at hitte Rede i, navnlig hvad Tidsfølgen angaar. Men af et af dem fremgaar det i al

Fald, at Københavneren og Jens Drejer og nogle flere havde »Bedagen ad aften i mørchningen« sendt Bud til Kroen efter to Kander Øl, og da de havde drukket det og vilde have mere »kunde de intet faae, saa gick de self derneer og de fick øll efter Begiering«. Senere hen paa Natten gaar de atter til Kros og satte sig til at spille Kort »som de med sig hafde, og det forøvede til næste Morgen derefter førend de bortgick«. Formodentlig har de efterhaanden faaet rigeligt paa Krukken, thi Jens Drejer meddeler, at han og hans »medfølgere spille Kort for tids for driv om hvem som skulle betalle et stob øll effter et andet til op imod dagen — — —« »et Stob Øl efter et andet« — det er jo meget malende — —

»— og saa de ikke Jens Hagensen eller hustru uden en Pige, som flydde dem, hvad de begierte — —«.

Jens H. er naturligvis blevet ked af deres Spektakler og er gaaet i Seng og har overladt Udskænkningen til Pigen.

Henad Morgenen har de da sikkert »begieret« og faaet saa meget og var blevne saa muntre, at de har slaaet Ruderne ud, saa ogsaa Pigen er blevet ked af at skænke for dem. De forlod saa Kroen efter den Bedrift og gik hen til Degnen »og fick en drick tynt øll«.

Det er de søndrede Vinduer, der faar Jens H. til at stævne de muntre Gæster. Disse nægter da heller ikke, at der er gaaet Vinduer med i Løbet, de husker kun ikke, hvis Næver det var, der gik gennem Blyet og Glasset. De fastholder ogsaa, at da de kom til Krodøren, var deres Optræden meget anstændig, for ikke at sige beskeden »de picket skickelig paa døren«, fra hvilken Jens H. meddelte dem, at han ikke ønskede at lukke dem ind, »han solgte Øll nok om dagen, han vilde være fri om Natten, det kunde ikke betale sig at tænde Lys«. De er altsaa dog kommen ind alligevel, og forklarer, at de opførte sig pænt, »giorde ingen buller uden skickelig Lystighed«. At de imidlertid er kommen til at betale Vinduerne, er sandsynligt. Thi Jens H. fik udnævnt et Par Linaa-Mænd til at syne Skaden. »Voldborgdag om Morgenen«, og

disse vidner da ogsaa, at de saa ud, »som om de var slaaet ud af Mennesker«.

At Jens H.s Forhold til Mag. Clemen Poulsen ikke har været fint efter Sagen med dennes Udskænkning i Laven er forstaaeligt. Det ses bl. a. af Skovsagen mellem Kromand og Præst, som er omtalt i Afhandlingen om denne¹⁾. Og det kan da ogsaa se ud som en Tanke, at i den foran refererede Sag vist alle Clemen Poulsens Husmænd er med blandt Vidnerne mod Kromanden.

At det ogsaa for Jens H. undertiden har haft sine Vanskeligheder at faa sine Tilgodehavender ind, fortæller Tingbogen os ogsaa. Saaledes er han i 1707 ude med Stævninger til nogle Linaa Mænd: Christen Larsen og Søn, Niels Christensen og Spillemanden Jens Mariager. Om det er Gæld, der er gjort ved Disken eller ved Skiven, kan ikke ses. 1712 er han ude efter Søren Kræmmer i Røgen for 3 Bistokke, han skylder ham, og 1713 søges Niels Laursen i Sorring for Betalingen for 2 Bukke, han har købt af Jens H. osv. Jens H.s Forretning har været mangeartet.

Ogsaa indenfor Familien maa han anvende Rettens Hjælp forat faa sit Tilgodehavende ind. Han har en Svoger i Sorring, som hedder Oluf Hansen Brandrup, og han skylder ham i 1725 211 Slettedaler, »som hand tiid efter anden har laant til Hs. May.s Udgifter saa vel som det pantsatte Eiendom ved Biarup Kirche at indløse«. For tryk Betaling pantsætter Oluf H. B. »Endeel agger Eng heede och moeser som mig og mine arvinger tilhører.

Mellem hans Gælds-Stævninger er den interessanteste dog nok den, der gælder en Ritmester Rauch, som bor paa en Gaard i Linaa, hvilken kan jeg ikke oplyse. Krigs- og Portion-Jordebogen af 1718 over Skanderborg Rytterdistrikt har kun dette om den: Hartkorn 3 Tdr 2 Skp. 3 Fjd. 2 Alb. Skov i Linaa Vesterskov 2 Skp. 3 Fjd. 1 Alb., Landgilde: 13,44 Rdrl. og 1 Læs Hø (6 Lispund). Gældssagen er af 1724. Summen er 49 Sletdaler 3 Mark og er løbet op hertil vist gennem

¹⁾ Aarhus Stifts Aarbøger XV, 181 f. 1922.

flere Aar, væsentlig ved Køb af Varer i Jens H.s Butik. Endvidere er opført som senere Skyld 1 Tønde Rug à 2 Rdlr. 2 M., Jærn for 14 Skilling, 1 Pot Brændevin à 10 Skil. og 1 Pot Tjære à 1 Mark, hvilke sidste to Potter er blevet hentede i Høslet af henholdsvis Tjenestepigen Ane Hansdatter og Tjenestedrengen. Paa Regningen findes endelig et Par Opkrævninger paa Karleløn, som Jens H. har maattet hjælpe Ritmesteren med. Anders Leth — Karlen — vilde ikke gaa i Tjeneste hos denne, medmindre Kromanden vilde cavere for hans Sommerløn, som var 8 Sletdaler. Senere har Jens H. betalt Anders 7 Sletdaler som Rest paa Vinterløn og paany caveret for Sommerlønnen med andre 8 Daler. Det vil altsaa sige, at Jens H. staar i Forskud for halvandet Aars Karleløn.

Ritmesteren har sikkert været stærkt forgældet. Det er i en tidligere Afhandling oplyst, at han har forhugget sit Skovskifte i Linaa Vesterskov, formodentlig for at lave Penge af Træet. Og samme Aar, Jens H. stævner ham for sit Tilgodehavende, kræves han ad Rettens Vej af en Løjtnant Berger i Søften for en Gæld paa 200 Rdlr. (en Obligation) med Pant i Gaarden i Linaa.

Under Sagens Gang forsøger Rauch at dække sig dermed, at en Del af de købte Varer er hentet uden hans Vidende af hans Hustru Madame Dorthe Lisbeth. Men iøvrigt tilbyder han at betale »tiid efter anden af de Naadsens Penge hans kong. Majest. allernaadigst har mig forundt at lefue af Som ieg huer qvartal nyder 15 Rdlr«. Han mener at kunne overkomme 5 Rdlr. hvert Fjerdingaar. »Skulde huor herre imidlertid bortkalde mig«, skal Arvingerne betale Resten. Dog skal der paa Gælden afgaa noget. Kaptejnen »tilsagde Jens H. 6 Karls tørve grøft (Gravning) En Dags tiid paa min Grund, som han mig betalt haffuer, men saa tog han af sig Self toe dags tørfue grøft hver Dag 8 Karle, derfor Jeg hos hannem endnu Kand komme til gode for 10 Karls grøftet 10 Mark, noch har ieg ladet plouge med min Egen Ploug og bester en ager af mit Eget(?) Jord til 3 Skpr. holdeland(?) Pretenderer derfor 1 Rdlr. til hoobe 4 Sletdaler«. Regnskabet synes noget uklart, og Ritmesteren maa her tage Ansvar.

Rauch lader sig repræsentere i Retten af Lambert Nicolaj i Sorring — et Navn, der i de Aar ofte træffes i Retten som Stedfortræder. Sagen bilægges saaledes, at Jens H. lader sig betale 7 Rdlr. 3 Mark i Kvartalet. Rauch skal herefter selv betale sine Tjenestefolk uden Jens H.s Kaution. Endelig skal han have »en Ager i Skrams Agers Vang (øst for Byen) »Ege ager« kaldet« til Udgangen af 1727. »Efter hans Frues derom udgivne Seddel af 10 Martij 1721«.

Ang. Jens H.s Forhold til Brodersønnen, som sad i Silkeborg Mølle 1720—1734, kan jeg intet oplyse. Maaske har han været hjælpsom her — det kunde nok behøves, da Hagen Johansen endte som en sikkert meget fattig Mand — maaske ikke. En enkelt Ting — den eneste, hvorved jeg har set de to Slægtninge i Berøring med hinanden — kunde tyde paa det sidste. Ved Skifteauktionen 1732 efter Hagen J.s første Hustru, en Datter af Niels Byskov i Ry, hvor der jo kunde være Anledning til at hjælpe lidt paa den forgældede Mands Stilling ved gode og mange Bud, og hvor Egnens Honoratiores synes at have været tilstede og forsynet sig vel af det store Bo — Birke-dommer Snell, Manden fra Kalbygaard, Omegnens Skovridere og Præster osv. — indbyder Jens H. kun — et Fyrfad

Noget mere købelysten har han været ved en anden Auktion, som holdtes over »afgangen« Ane Nielsens Dødsbo i Linæa 1731. Jens H. har, uden at melde det til Skifteretten, taget hendes Efterladenskaber hen til sig i Kroen, hvor Auktionen saa holdtes. Det er et ret stort Bo med mange Arvinger, og jeg kan ikke lade være i Forbigaaende — skønt det egentlig burde været anført i denne Afhandlingsseries Behandling af Linæa Sogns Bondeboer — at nævne sjældne Ting, som fandtes her, Ting, som saa at sige aldrig findes i Datidens Bondeboer: Puder med Kniplinger, en stor Forsyning af Kvindestrømper — graa, hvide, brune, blaa — Handsker, Muffer — en Odderskinds- og en Plydses- — en Række Billeder, og et helt Bibliothek: »17 Stk. adskillige gamle Bøger«: Vor Ven Joen Degn køber Rist, Pande, Øl-Egetønder, Strømper, Muffer og

en Kvindehue. Christen Skolemester en brun Stoffes Trøje, og Jens H. forsyner sig med Sengebaand, Lysestager, Bouteiller, Rok og Haspe.

Naturligvis spores Jens H. — som de fleste Bønder paa den Tid — i baade Skov- og Jagtsager. Vi skal ikke her minde om den i en tidligere Afhandling omtalte Skovstrid mellem Jens H. og Clemen Poulsen¹⁾, da Tilfældet her ikke udtaler noget klart om, paa hvilken Side Skylden er at finde. Derimod kan det i en anden Sag — af 1705 — ikke nægtes, at Jens H.s Fingre lugter noget af Skov-Hæleri. Jens Høg har været i Haarup Skov — i Skærbøge og »Daller« —, forsynet sig ulovligt med nogle Bøge, og er blevet pantet af Skovrider Holger Michelsen. Noget af Træet har han solgt til Jens H. Under den store Vildttyv-Sag paa Lavengaard afslører Chr. Fischer ham ogsaa som Skovtyv. Det er en 12 Alen lang Lede i hans Kro, det gælder. Chr. Fischer var selv tilstede, da Jens H.s Vogn, ledsaget af Lars Kjær, Rasmus Pedersen og en anden Laven-Mand kommer ned til Borgeaa for at hente 3 Stykker Leder, som laa ved Aaen. Og de havde da, paa Spørgsmaal om, hvem der havde udsendt dem, angivet Jens H. Andre Vidner: Chr. Thybo, Linaa, og Anders Jochumsen i Haarup har været behjælpelig med at faa Kævlen hjem og væltet den af ved Jens H.s Gaard.

Ogsaa i en Jagtsag fra 1702 — da han altsaa endnu sad i Overgaarden — nævnes hans Navn. Hofjægermesteren de la Roche mistænker og søger Jens H. for, at han har undladt at sende en Klapper til en Rævejagt 4.—6. Marts. Men det bevises, at Kromanden, efter Tilsigelse af Byens Sognefoged har ladet sin Gaard repræsentere ved sin Pige Johanne Andersdatter ved »Refue Jachten, da Almuen af Folket samledes i Haarup«, og at hun mødte om Morgenens tidlig »med de andre Jagtfolk begge Dage«. Det vidner og besværger »med oprækt finger« Gertrud Nielsen, Christen Christensen, ja, det ganske Linaa staar med oprækt Finger i Jens H.s Favør. Denne Gang.

¹⁾ Aarhus Stifts Aarbøger XV, 181 f. 1922.

Hofjægermesteren — som maaske har haft et Horn i Siden paa Storbonden — mener saa at kunne tage ham i en anden Forsømmelse: Han har ikke mødt med Vogn at køre Hans Majestæts »Jagttøj« bort.

Jens H. møder selv i Skranken og paastaar til sin Retfærdiggørelse, »at Tilsigelsen er ikke siden 7. Nov.«, da han sidst kørte, »gaaet lovlig Sognet rundt«. Det vil altsaa sige, at Rækkefølgen, i hvilken Tilsigelserne skulde ske, ikke er bleven overholdt. Desuden paastaar han, at Sognefogden neppe er i sin lovlige Ret til at tilsige ham — som jordeggen Bonde formodentlig — til disse Kørsler. Han nævner andre Selvejere, som gaar fri for disse Jagtkørsler: bl. a. Enken Gertrud Nielsen, Linaa, den rige Laurs Nielsen i Mollerup og Chr. Fischer paa Lavengaard (Vildttyven). Sognefogden fremholder herimod, at Jens H. er lovlig tilsagt, da han var mellem de ti Egtkørere, som Skovrider Holger Michélsens Seddel (Ordre) lød paa. Og desuden kan han ikke sidestille sig med de af ham nævnte. Gertrud N.s Gaard, som nu beboes af Kornet Gotfred, har tidligere »Oberst Prem beboet, mange Aar, och siden ingen reiser deraf gaaen«, Laurs Nielsen er efter Sessions Herrens Befaling fritagen« for disse Kørsler. Og Chr. Fischer »er proprietær och af ingen foget nogen-sinde tilsagt«. Jens H. bliver derfor idømt en Mulkt for sin Forsømmelse. Men Jens H. vil ikke betale den. Hofjægermesteren panter ham saa for egen Regning og paa eget Ansvar. Han var i det hele taget en Mand, der tog sig mange Friheder og iøvrigt var ilde lidt mellem Bønderne. Han sendte da her sin Tjener Nicolai Germadt som Panter. Denne møder saa i Overgaarden og spørger, om Jens H. var hjemme. Det var han ikke, og der blev sendt Bud i Byen efter ham, men uden Resultat. Saa gaar Tjeneren selv ind i Stuen »og tager Husbonds Trøje med Sølvknapperne«.

Jens Hagensen dør 1733. Hans gamle Uven, Clemen Poulsen har ved denne for J. H. vigtige Lejlighed ligesom slaaet en Streg over alt gammelt Mellemværende og noterer i Kirkebogen hans Navn med »latinske« Bogstaver. Andre dødelige — Gaardmænd, Husmænd, Inderster osv. — maa nøjes med gothiske.

Jens H.s Enke bliver siddende i Kroen efter hans Død. Og hun driver den videre med de samme Vider-værdigheder med ulovlig Krodrift og Brænding. Hun indgiver til Amtmand Trappaud i 1735 Klage »over utilladelig Kroerij samt Brøgen och Brænden i Linaa og Tvillum Sogne«. Hun indstævner i den Anledning Lægdsmand Chr. Bloch i Sminge, Niels Christensen Snedker i Voel, Broevogter Thomas Sørensen af Resenbro (han, som tidligere er nævnt, og som blev henrettet for Drab af en Kone) Hagen Johansens Enke (Genete Rømer) i Silkeborg Mølle, Chr. Smed, Voel, Jens Aagaard og Peder Christensen, Horn, Anders Vestergaard, Chr. Nielsen, Anders Krudmand, Skjellerup m. fl. Man ser, at der er sket et omfattende Indbrud i hendes Privilegium.

En Del af de indstævnede nægter at have holdt Kro, men med visse Forbehold, der er ligesaa gode som en Bekræftelse af, at de *har* gjort det: De har ikke selv brændt Brændevinen, men købt den i en Kro til eget Brug, til Karte- og Skagekvinder, Høstfolk, dog har de maaske ogsaa »undt et fremmed Menneske for en Skilling« eller »et vildfarendes Menneske, som har lagt i deres Huus«. Der er da ogsaa flere af de nydende, der vedgaar, at de har været hos Enken i Silkeborg Mølle, opholdt sig der længe, og at hun da har skænket for dem. Men de tør ikke sige noget om, hvor hun har faaet Brændevinen fra, i al Fald brænder hun den ikke selv. Og noget lignende siges ogsaa om Thomas Sørensen i Resenbro.

Krokonens Datter — Kirstine er vist hendes Navn — bliver imidlertid gift med Jens Rasmussen af Linaa, Broder til den oftere nævnte Bertel Rasmussen. Han synes mærkværdigvis paa en uheldig Maade at være indblandet i denne Sag og ulovlig at have solgt Brændevin i Tvillum Sogn. Selv forklarer han i Retten og støttes deri af sin Broder Bertel og Enkens egen Søn Johan Christian, at han har faaet Lov af sin Godemoder at forhandle Brændevin, til hvem han vil i Tvillum Sogn. Og han har da fra Mikkelsdag til Kyndelmisse leveret »nogle Ankere Brændevin til Chr. Bloch i Sminge, hvis Kone er Jens Rasmussens

Syster«. Han har dog hørt op med Salget, da han og Svogeren havde talt med Amtmand Trappauds Fuld-mægtig om Sagen, og denne ikke mener, at de alligevel ikke havde Ret til at gøre den Slags Forretning.

Der falder en hel Byge af Mulkter i denne Sag. Chr. Bloch maa bøsse 10 Rdlr., Thomas Sørensen i Resenbro 20 og en Del Brændevinssælgere i Faarvang og Horn hver 2 Rdlr.

Hvornaar Jens H.s Enke er fratraadt som Kroholder kan ikke fastslaaes, men Jens Rasmussen faar i al Fald Kroen efter hende, og han sidder i den omkring ved et halvt Aarhundrede, til 1784, da han dør.

Han er af Storbondeslægt og vist paa Spindesiden i Slægt med Wormerne. Ane Bertelsen, sal. Jens Worms, er jo Datter af en Bertel Rasmussen i Linaa. Hans Søn er muligvis en Rasmus Bertelsen, som bl. a. har sit Navn fremme i et større Slagsmaal ved et Bryllup i Linaa 1707. Denne Rasmus B. er da Broder til Ane Bertelsdatter og efter al Sandsynlighed Fader til den ovenfor omtalte Bertel Rasmussen og Broderen Jens Rasmussen. Disse to Brødre bliver da, hvis min Slutning om Afstamningen holder Stik, Sødskendebørn til Ane Bertelsdatters Børn, og derved ogsaa til den foran omtalte Bertel Jensen Worm.

Kromanden bliver altsaa gift med Jens H.s Datter. Broderen Bertel ægter en Datter af den tidligere flere Gange omtalte rige Laurs Nielsen i Mollerup. Bertel faar derved en af de Mollerup Gaarde, vel den, der i sin Tid laa, hvor Brugsforeningen nu ligger og ved Siden af Gaarden »Krogen«. I al Fald træffer vi i denne Gaard op gennem Tiden Navnene Rasmus og Bertel skiftende. Bertel R.s Navn fremkommer bl. a. i en meget lang Tingtrætte, han har med en anden Mollerup-Mand, Søren Mogensen, og senere i en med samtlige Bymænd om Retten til et Hus. Han synes at have været en Mand, der stod stærkt paa sin Ret og gav Retten noget at bestille. Broderen Jens har været en Fredens Mand og passet sit Krohold i Fred og Ro. Paa et godt Forhold til Naboer og Grander synes da ogsaa det at tyde, at han og Konen af og

til optræder som Faddere, saaledes 1768 til Lars Dyhrs Barn i Bomholt, 1772 til Knud Galtens, Mollerup og 1773 til Niels Jensens, Linaa. At han ogsaa udadtil har været en anset og betroet Mand, ses af og til. Saaledes bl. a. i 1771, da han efter Justitsraad Lichtenbergs Ønske udmeldes til en Taksation paa Kalbygaard. Aaret før anses han, paa Birkedommer Dr. Muncherberg's Kautions for at være skikket til at faa Privilegiet paa al Brændevinsbrændingen i Linaa Sogn overdraget.

Kun en Gang har jeg truffet hans Navn i Retten (1756).

Som Retssag har Historien ikke megen Interesse. Det drejer her sig om at faa godtgjort, om nogle Træsko, der var paa Vej fra Linaa Sogn til Aarhus, er lavede af ikke udvist Træ fra de kongelige Skove eller af lovlig stemplet fra Universitet. En Række Vidner paastaar dette sidste, men der maa alligevel have været noget muggent ved Sagen, da Træskoene ved Dom bliver at »sælge og beregne«. D. v. s.: stilles til Auktion, og Pengene dirigeres i Kongens Kasse.

Mere Interesse har det at se, hvad Sagen oplyser om Træskofabrikationen og Salget af Træsko.

Der tales her om Leveringer af ialt 132 Snese Par som altsaa er paa Vej fra Linaa Sogn til Aarhus. De opsnappes og konfiskeres — $4\frac{1}{2}$ Læs à 16 Snese Par bl. a. — af Sognefoged Peder Sørensen, Skjærring Natten mellem 16. og 17. Juni og indlægges i Jens Taastrups Lade i Sjelle.

Som Afsendere af disse Træsko nævnes Enken Maren Jensdatter i Mollerup, Rytterbonden Anders Nielsen Kopøt (vist fra Laven) og Kromand Jens Rasmussen i Linaa. Denne sidste — maaske ogsaa de andre to — ser ud til at have drevet en større Træskohandel. Han har sikkert — som saa mange andre i Skovegnene her op gennem Tiden har gjort det, saa længe Træskoene var haandgjorte — købt Træet i Skoven, forsynet Træskomænd og Træskokarle med det og senere afsat Træskoene. Det vil sige: Træskoarbejderne stod i Træskohandlernes Brød.

Ved Sagens Behandling i Retten fungerer Birkeskriveren »velædle« Niels Vissing som Sættedommer

og Jens Linaa som Skriver. De otte Bisiddere er fra Skanderborg, Alken og Haarby. For Kromanden møder i Tinget Prokurator Sv. Hans Boelund fra Boelund. Fra Linaa indstævnes 13 Husmænd — alle Sen'er undtagen Niels Høgh — og formodentlig alle Træskomænd. Der var vel den Gang, som endnu i min Barndom, en Træskomand i hvert Hus. Desuden indkaldes Mænd fra Sorring og Dallerup, som har kørt de natlige Ture med Træskoene til Aarhus. En har fragtet 8 Snese pr. Læs, en 18, de fleste 12, som synes at have udgjort det normale Bondelæs. Faddingerne var jo dengang ikke stort større end Dejgtrug.

Vi faar igen under Forhørene at vide, hvad de forskellige Træskomænd lavede en Vinter igennem: Jens Nielsen, Linaa 32 Snese Par, Chr. Nielsen 12, Jens Olufsen 18, Niels Nielsen 24 osv. Og alt, hvad der laves, indlægges i Jens Rasmussens Hus, som gentagne Gange kaldes »Tierhuuset« (Tjærehuset) vel et Oplags-hus for Varer, ogsaa Tjære.

Sagen giver altsaa et lille Indblik i Træskomageri og Træskohandel i den Tid, for hen imod et Par Aarhundreder siden.

Det følgende Kromands-Navn i Linaa er Erich Møller. For dettes Vedkommende maa jeg give omtrent blankt op. Jeg har ikke kunnet finde noget om, hvorfra han stammer, og af hans Livs Begivenheder kun denne, at han og hans Hustru Christiane Gyes — formodentlig en Efterkommer af den Gyes, der i Afhandlingen om Præsterne er angivet at være Præsten Jakob Foghs Svoger — har Barn i Kirke 1797 og faar døbt en lille Pige ved Navn Anne Marie.

At han har været »udenfor Bondestanden« eller dog søgt sin Omgang udenfor denne ses af Fadder-navnene ved denne Barnedaab. Her nævnes »Madam Sørensen, Laven« — gift med Landinspektør Sørensen, Lavenhovgaard — »Hr. Linaa« — maaske Skriveren fra Skanderborg, som er nævnt ovenfor — »Forvalter Riis af Kiilsgaard« — af en Slægt, som senere ejer

Gaarde i Linaa bl. a. Overgaarden — og »Hr. Schandorff af Tulstrup«.

Erich Møller dør iflg. Kirkebogen 1806, 47 Aar gammel, og 1808 bliver hans Enke, som vel sagtens i de to Aar har drevet Kroen, gift med »ærlige og velfornemme« — som Provst Bagger indfører det i samme Bog — Ungkarl Søren Jakobsen, som saa bliver Kromand i Linaa. Hvem han er, ved jeg ikke, og dette ligger det da ogsaa udenfor dette Arbejdes Plan at udrede.
